

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt : XXIV

Ocak 1960

Sayı : 93

B U R S A

I.

XV. ASIR SANAYİ VE TİCARET TARİHİNE DAİR VESİKALAR

HALİL İNALCIK

İstanbul'un fethinden önce Osmanlı Bursa'sı, genişliyen Osmanlı devletinin siyasi merkezi olarak süratle gelişmiş, aynı zamanda yalnız Anadolu ile Rumeli arasındaki ticaretin bir merkezi haline gelmekle kalmamış, Batı ile Doğu arasında milletler-arası ticaretin en mühim antrepolarından biri mevkiine yükselmışti. Bu bakımdan kayda değer ki, o zaman İstanbul'un hem rakibi hem tamamlayıcısı olan Bursa'nın nüfusu onbeşinci asır ortalarında İstanbul'unkine yaklaşmış, hatta aşmıştı¹.

İstanbul'daki arşivlerde (*Başvekâlet, Topkapı*) 15. asır ikinci yarısında Bursa ticaret tarihine ait bazı malzeme vardır. Fakat bu bakımdan aynı devre ait Bursa kadı sicilleri ve tereke defterleri kıyas kabul etmez derecede zengin bir kaynak teşkil eder². Biz burada, bu sicillerden 15. asırda Bursa tarihine ait seçtiğimiz tipik vesikaları muayyen konular etrafında bir seri halinde yayınlayacağız. İlk Bursa sanayi ve ticaret tarihine ait vesikaları ele alacak, sonra maliyeye, bilhassa havale ve mukata'a sistemine ve nihayet sosyal hayata ait vesikaları bir arada vereceğiz.

Bursa'nın, Osmanlı idaresine geçtikten kısa bir zaman sonra siyasi bir merkez olduğu kadar milletler-arası bir ticaret merkezi haline

¹ 4 Şevval 890/13 Ekim 1485 tarihli bir resmî kayde göre (Bursa Müzesi, Şer'îye sicilleri, A 4-4, 409a) "*nefs-i Burusa eski salgun defteri mücebince beş bin hane tahmîn olunmuşdur ve nâhiye-i Burusa 733 hânedir*". Buna göre Bursa nüfusu 40-50 bin olmalıdır (bak. Belleten, sayı 60, s. 637). Halbuki fetihden önce İstanbul nüfusu 30-40 bine kadar düşmüştü. Bursa'nın 16. asırda nüfusu için bak. Ö. L. Barkan, *Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l'empire ottoman aux XVe et XVIe siècles*, Journal of Economic and Social History of the Orient, vol. I, no. 1 (1957), p. 9-36, ve A. Gabriel, *Une capitale Turque*, Brousse, Bursa, Paris 1958, I, s. 3.

² Tahrir, mukata'a ve Gümrük defterlerinden topladığımız malzemeyi başka bir yazıda takdim edeceğiz. Bursa şer'îye sicilleri hakkında bakınız: Belleten, sayı 44, s. 693-696 ve İktisat Fakültesi Mecmuası (İstanbul), cilt 15, no. 1-4, s. 51.

gelmesi, Anadolu yollar sisteminin gelişmesine yol açan mühim bir âmil teşkil etmiştir.

I. Şam - Bursa yolu, ve Arabistan ve Hint ticareti.

Bursa'nın siyasi ve ticarî bir merkez olarak yükselmesine muvazi olarak Anadolu'yu çaprazlamasına kat'eden eski yol, bu devirde tekrar gittikçe artan bir ehemmiyet kazanmağa başlamış ve İstanbul yerine münteha noktası olarak Bursa'ya yönelmiştir. 1432 de bir Osmanlı hac-ticaret kervanile Şam'dan Bursa'ya gelmiş olan Bertrand de La Broquière, bize bu yol hakkında en eski ve mühim tasviri bırakmıştır³. O, Şam-Halep- Adana- Konya- Akşehir- Karahisar- Kütahtaya yolile elli günde Şam'dan Bursa'ya gelmiştir. Broquière, Akşehir'de bir kervansaray'da 25 kadar Arab'a rastgelmiştir. Bursa'da yerleşmiş Floransa'lı ve Ceneviz tâcirleri bulmuş, ve buraya kervanın getirdiği baharatı satın almağa gelmiş üç Ceneviz tâcirile Pera (Galata) ya hareket etmiştir. O, Pera'nın Türkler'le sıkı münasebetleri bulunan bir ticaret şehri olduğunu ve Türkler'in burada büyük serbestliğe sahip olduklarını da kayd etmiştir. Bu müşahade şunu göstermektedir ki, daha 15. asır başlarında eski Osmanlı pâyitahtı, İtalyan tâcirleri için Şark mallarının bir antreposu durumunda bulunmakta idi. Broquière, Bursa'nın zengin pazarında her nevi ipekli kumaşın, ucuz ve bol miktarda inci ve pamuklunun ve sayılamıyacak kadar çeşitli ticaret eşyasının bulunduğunu ilâve eder (s. 134).

1474 e doğru Konya'da bulunan J. - M. Angiolello, Suriye'den Anadolu'ya gelen diğer büyük ticaret yolunun Kayseri'den geçtiğini işaret eder. Bu yol da, umumiyetle Karaman-oğulları elinde idi.

Osmanlı-Karaman münasebetleri üzerinde bu hayati ticaret yollarının serbestliği meselesi büyük bir tesir icra etmiş görünmektedir.

1468 de Konya'nın kesin olarak işgalile Osmanlılar Şam-Bursa ticaret yolu üzerindeki kontrollerini tam mânâsile tesis edeceklerdir.

Mekke'ye giden Osmanlı tâcirleri orada Hint mallarını bol bol bulmakta idiler ve kayde değer ki, bu tarihlerde Mekke baharat ticareti yeni bir canlılık kazanmış bulunuyordu.

1478 - 1500 yılları arasında Bursa kadı sicillerinde, Halepli ve Şamlı tâcirlerin Bursa'da faaliyette bulunduklarını ve *Frenk* tâcir-

³ *Le Voyage d'Outremer*, Ch. Schefer neşri, Paris 1892, s. 58-137.

lerile Bursa pazarında baharat ve kumaş üzerinde ticaret muamelelerine giriştiklerini tesbit etmekteyiz (meselâ bak. vesika no.9) ⁴. Bursa'lı Türk tâcirlerinden Balıkçı - zâde Hayreddin'le Hoca Mehmed'in bu kara yolile Arabistan'a zafran ve Bursa kumaşı gönderdiklerini tesbit ediyoruz. Öyle görünüyor ki, Türk tâcirleri yükte ağır pahada hafif malları (kereste, demir, sahtiyan, zift) Antalya'dan deniz yolile, kıymetli mallarını ise, kervanlarla çapraz kara yolile göndermekte idiler (vesika no. 37).

Yalnız Arap tâcirleri değil, aynı yolla gelen Hint tâcirleri Bursa'da faaliyet göstermekte, bu merkezden ticaret için Rumeli'ne geçmekte idiler. Hindistan'da Behmenî'lerin meşhur veziri münşi, devlet-adamı ve tâcir Hâce-i Cihân Mahmud Gâvân'ın Bursa'ya muntazaman ticaret mallarile vekillerini gönderdiğini aşağıda yayınladığımız vesikalar ortaya koymaktadır (vesika no. 3, 12, 40).

1470 tarihine doğru Floransa'lı ajan Benedetto Dei, vatandaşlarının Bursa pazarında yalnız pamuk, balmumu değil, aynı zamanda baharat da bulduklarını yazıyor, ve burada onların, Venediklilerin Mısır'da, İskenderiye'de olduğundan daha müsait bir durumda olduklarını, zira Venedikli'ler altın gümüş vermek mecburiyetinde oldukları halde Floransa'lının Bursa'da baharatı kumaş karşılığında alabildiklerini belirtiyordu ⁵. Fakat 15. asır sonlarında Bursa'da yerleşmiş başka bir Floransalı ajan, Maringhi, baharatın Bursa'da oldukça pahalı olduğunu ve bu ticaretin kâr getirmediğini yazıyordu. Kumaşla trampa, bu mahzuru kısmen hafifletmekte idi. Bursa pazarına getirilen Hint emtiası, hususile baharat, buradan Balkanlara, Karadeniz ve Tuna limanlarından Kuzey memleketlerine (Eflak, Bogdan'a, Lwow yolile Lehistan'a, Kefe'den Rusya'ya) sevk edilmekte idi. Bu devre ait Kefe, Akkerman gümrük defterleri bu baharat ticaretinin ehemmiyeti hakkında bizi kâfi derecede aydınlatmaktadır ⁶.

⁴ Bu vesikalarda başlıca Hint kumaşları zikredilmiştir. Şu yazıya da bakınız: A. Geijer, *Some evidence of Indo-European Cotton Trade in pre-Mughal times*, Journal of Indian Textile History, no. 1 (1955).

⁵ W. Heyd, *Hist. du Commerce du Levant*, trad. Furcy Raynaud, Leipzig 1936, II, 345, 349-350.

⁶ Akkerman def. Başv. Arşivi, Maliyeden müdevver defterler no. 6, tarihi 1505-1506; ve 1487 t. Kefe defteri, Başv. Arşivi no. 5280; bu defteri neşir için hazırlıyoruz. Biberin okkası oralarda 35-50 akça arasında idi.

Bursa pazarına gelen başlıca Hint eşyası, mensucat, baharat ve kumaş boyasından mürekkeptir⁷. Baharat çeşitleri arasında birinci mevkii tabii daima biber (fûlfül) tutmaktadır. Yalnız mutfakta değil, birçok ilâçların imalinde kullanılan baharat (karanfil, zencefil, tarçın, 'ûdulkarh, sinâmeki, havlican, zerdeçal vs.) ticaretine ait Bursa sicilleri keza oldukça bol malzeme vermektedir. 1487 de Bursa'da boya ve biber üzerinden alınan resim ayrı bir mukata'a halinde olup 100 bin akçaya (49 akça bir Venedik altını) yükseliyordu⁸.

Osmanlılar, Anadolu çapraz yoluna Karaman-eli'ni aldıktan sonra tamamen hakim oldular ve bu ticareti kolaylaştırmak üzere birtakım tedbirler aldılar. Bu meyanda, evvelce Toros geçitlerinde Türkmen beylerinin kervanlardan aldıkları resimleri kaldırdılar⁹. İdris-i Bidlisî Ulaş-oğluna karşı yapılan mücadeleyi anlatırken Şam-Bursa yolunun açık tutulmasındaki ehemmiyeti belirtmiştir.

Karaman-oğulları ülkesi Osmanlı devletine ilhak olunmadan önce Osmanlılar, Arab ülkeleriyle doğrudan doğruya münasebetlerini başka bir yoldan, Antalya deniz yolundan temin etmeğe çalışmışlardır. Antalya-Bursa yolu, Bursa için erkenden en ehemmiyetli ticaret yollarından biri haline gelmişti. Osmanlıların daha I. Murad devrinden başlayarak Hamid-eli'ni tamamen ele geçirmek ve Karamanlılara karşı korumak için inatla mücadele etmelerinin mühim bir sebebi de şüphesiz budur.

1390 da I. Bayezid, Çarşamba-suyu'nu Karaman-Osmanlı hududu olarak tesbit etmişti. Haritaya bakılırsa bu ırmağın sağındaki arazinin Antalya-Karahisar ve Antalya-Akşehir yolları için ehemmiyeti derhal görülür. Osmanlılar Ankara bozgunundan sonra bu bölgeyi ellerinden çıkardılar, fakat I. Mehmed devrinde tekrar ele geçirmek için her türlü tehlikeyi göze aldılar.

Antalya'dan Bursa'ya giden bir yol da, Manisa-Balıkesir üzerinden geçen Batı Anadolu yolu idi ki, Balat, İzmir, Ayaslug, Sakız adası vasıtasile Batı ticaretine bağlandığı için sonraları da ehemmiyeti-

⁷ Başlıca boyalar, ipeklileri boyamak için kullanılan lök boyası, Hindî çivîd (nîl boya, indigo) idi. Bursa boyahaneleri Batı Anadolu'dan getirilen pamuklular için de kullanırdı.

⁸ Hudavendigâr sancağı def. *nefs-i Bursa* (Başv. Arşivi tapu def. no. 23, tarihi 892 H.). Bu mukata'a daha önceleri 135000 akça imiş. Bak. aşağıda s. 56.

⁹ Bak. Sis kanunu, Ö. Barkan neşri, *Kanunlar*, I, s.201.

ni muhafaza etmiştir. 1333 e doğru İbn Batûta bu yolu (Tire, Ayaslug, İzmir, Manisa, Foça, Balıkesir) takip etmişti. Bursa sicillerinde Ayaslug'lu, Sakız-ada'lı tâcirlere rastlıyoruz.

14. asır sonunda Şemseddin Cezerî ve I. Bayezid'in nezdine gelen Mısır elçileri de Antalya-İskenderiye deniz yolunu kullanmışlardı¹⁰. Antalya ve Alanya ile İskenderiye arasındaki ticaret yolu şüphesiz Selçuklular devrinde ehemmiyet kazanmıştı.

Antalya-İskenderiye ve Antalya-Trablusşam deniz yolu Kıbrıs ve Rodos'ta yuvalanmış olan Hıristiyan korsanlarının daimî tehdidi altında idi. Antalya'da Padişaha ait mavnaların tüccarlara kiralanması ve bu gemilerin ticaret işlerinde kullanılması burada kayde değer. Fatih Sultan Mehmed yalnız Rodos'un zaptı için büyük gayretler sarf etmiş değil, aynı zamanda Kıbrıs kiralığı ile de ilgilenmişti¹¹. Daha önce II. Murad zamanında bu kiralığa karşı Osmanlılar'la Mısır Memlûk sultanlığı arasındaki yakınlaşma da mânidardır. Halbuki Karaman-oğulları daha ziyade Osmanlılar'a karşı Kıbrıs Kırallığı ile dostluk münasebetleri gütmüştür. Daha sonraları Uzun Hasan da, aynı şartlardan istifade ederek Osmanlılar'a karşı Konya tahtı için mücadele eden Karamanoğulları ile Rodos ve Kıbrıs arasında kendi himayesinde bir cephe kurmağa çalışıyordu¹².

Antalya gümrük mukata'asına ait kayıtlardan öğreniyoruz ki¹³, oradan Arabistan'a yalnız hamûleli eşya (kereste, ağaç, demir, zift vs.) değil, kumaş ve Ankara sofları da ihrac olunmakta idi. İskenderiye'den şeker, kumaş boyaları, baharat, Suriye limanlarından bilhassa sabun idhal olunduğunu yine Antalya gümrük mukata'alarından öğrenmekteyiz. 1472 de Haçlı donanması Osmanlı devletine kuvvetli bir darbe vurmak istediği zaman İzmir limanına ve sonra Antalya'ya taarruz etmiş ve Antalya eşya depolarında büyük miktarda baharat ve kıymetli kumaşlar yağma edilmmişti. O zaman Mısır Memlûkleri, Suriye'deki Venedik mallarına karşı mukabele bilmisil yapmak tehdidinde bulunmuşlardı¹³. Bu, onların, Antalya-Arabistan ticaretine

¹⁰ 'Aynî, *'İkdu'l-Cumân*, 799 H. vekâyîi.

¹¹ De Vertot, *Hist. des Chevaliers Hospitaliers de S. Jean de Jerusalem*, 3. baskı (Paris 1737) III, s. 17-19; 1480 Rodos seferi sebepleri arasında müslüman gemilerini korumak gayesi vardı (Sa'deddin, I, 572).

¹¹ Bak. *Mehmed II.*, *İslâm Ansikl.* cüz 75, s. 525.

¹² Başv. Arşivi, Maliye def. no 176, s. 87.

¹³ Heyd, II, s. 315.

verdikleri ehemmiyeti ve Osmanlılarla tesanütlerini açık bir şekilde gösterir.

9 ve 37 no. vesikalar Antalya'daki bu ticarete Bursa tâcirlerinin önemli bir yer tuttuklarını ortaya koymaktadır. Bu yolun, Osmanlı devletinin ilk devirlerinde Bursa ticareti için özel bir ehemmiyeti haiz olduğuna şüphe yoktur. Mısır ve Rodos'un fethinden sonra 16. asırda, İstanbul ile İskenderiye arasında doğrudan doğruya muntazam deniz seferlerinin emniyetle yapılması imkân dahiline girince, İskenderiye- Antalya-Bursa yolu eski ehemmiyetini keybetmiş görünmektedir. Fâtih ve sonradan gelen Padişahlar tarafından İstanbul'un şuurlu bir şekilde imperatorluğun en mühim ticaret şehri haline getirilmesi politikası bir gerçek haline geldiği devirde, Bursa bilhassa İran ipeğinin başlıca antreposu olmakta devam etmiş, Anadolu'nun en mühim ticaret ve sanayi şehri sıfatını muhafaza etmiştir¹⁴. Esasen 16. asırdan sonra Hint ticareti yalnız Bursa'yı değil, bütün Orta-Doğu pazarlarını terk etmiş bulunuyordu. Baharat o zaman Bursa'dan Galata'ya değil, Galata'dan Bursa'ya gelmeğe başladı.

II. İran İpek Yolu ve Bursa.

Osmanlıların zuhurundan önce Selçuklular ve Mogollar idaresinde İran'ın ticaret malları ve bilhassa çok makbul ince İran ipeği Trabzon'da, İskenderun körfezinde Payas (Lajazzo)da Batı tüccarlarının eline geçiyordu. Bu devirde Memlûklerle İran Mogolları arasındaki mücadele sebebiyle Mısır ve Suriye sahası aleyhine Anadolu'daki ticaret yollarının ehemmiyeti artmış bulunuyordu¹⁵. Osmanlı devleti yükselince Bursa, İran müslüman tâcirlerinin emniyetle gelebildikleri, İslâm dünyasının batıda en ileri merkezi haline geldi. İran ipeğinin mühim bir kısmı, Galata ve İstanbul'daki İtalyan tâcirlerine çok yakın bulunan bu yeni pazara gelmeğe başladı.

¹⁴ İzmir, 17. asırda Bursa'ya karşı bir rakip olarak yükselecektir. 15. asırda, Bursa, Anadolu'ya şâmil muhtelif mukata'aların (meselâ bakır para, sabun) idare merkezini teşkil ediyordu (bak Belleten, no. 44, s. 700, Anhegger-İnal-cık, *Kanûnnâme-i Sultânî ber müceb-i örf-i Osmânî*, Ankara 1956, v. 50).

¹⁵ İlhanlı'lar zamanında Orta-Asya'dan Anadolu'ya gelen büyük yol, *Şâhrâh-i Garbî*, Konya'da nihayetleniyor, Sivas'dan Bizans'a bir tâli yol ayrılıyordu (Z. V. Togan, *Resîdeddin'in Mektuplarında Anadolu*, İktisat Fakültesi Mec., Cilt XI, 1-4, s. 45).

Diğer taraftan 1343 de Azak(Tana)'daki İtalyan tâcirlerinin Altın-ordu tarafından tazyiki üzerine İtalya'da ipek fiyatları iki misline çıkmış ve bu tarafta bu nevi kargaşalıklar gittikçe ziyadeleşmeğe başlamıştı.

15. asır başlarında J. Schiltberger^{15a} şu müşahedede bulunmaktadır: “*Şam'da, Kefe'de ve Türkiye'de müslümanların pâyiatahtı olan Wursa (Bursa)'da ipekten güzel kumaşlar yapılır. İpek Venedik ve Lickka (Lucca)'ya da götürülür ve oralarda güzel kadife yapılır.*” Aynı tarihlerde Clavijo da, Burasa'nın o zamanki dünyada bir ipek ticaret ve sanayii merkezi olarak ehemmiyetine işaret etmiştir.

Arap kaynakları (*'İkdu'l-cumân, Havâdisu'd-duhûr vb.*) 14. asır sonları ve 15. asır başlarında Bursa'dan Osmanlı sarayından Mısır Sultanına giden hediyeler arasında daima *Rûmî* altınli ipek kumaşlar ve kadifelerden bahs ederler. Broquière (1432) Bursa pazarlarında ipekli kumaşların bolluğuna işaret eder. Bu kayıtlardan şunu istintac edebiliriz ki, daha 14. asır sonlarında Bursa önemli bir ipek ticaret ve sanayii merkezi halini almış bulunuyordu. Diğer taraftan 15. asırda Avrupa'da ipekli sanayii büyük bir inkişaf gösterdi ve İran'ın makbul ipekleri Bursa'da herzamandan ziyade aranır oldu. Böylece 15. asır ikinci yarısında Bursa'nın, Halep gibi Akdeniz memleketleri içinde çok mühim bir ipek pazarı haline geldiğini görüyoruz.

Tebriz-Bursa kervan yolu, biri kuzeyden Bolu-Kastamonu, diğeri güneyden Ankara - Çorum üzerinden iki istikamet takip ettikten sonra Amasya - Tokat - Erzincan - Erzurum ve Aras vâdisi (Sa'd-çukuru) üzerinden Tebriz'e kavuşuyordu.

İpek yolu, doğuya doğru Osmanlı fetihlerinin istikametini tâyin eden âmillerden biri olarak görünmektedir. Osmanlılar, daha I. Murad zamanında Çorum - Osmancık istikametinde ilerlemişler ve Yıldırım Bayezid devrinde Erzincan'a kadar bu yol üzerinde bütün mühim merkezleri ele geçirmişlerdi. Candar - oğullarile mücadelenin mihverini, bu yol üzerindeki merkezlerin Osmanlı kontrolü altına sokulması meselesi teşkil etmekte idi. Amasya ve Tokat'ta Osmanlı nüfuzunu kurmak için Yıldırım Bayezid daha 1391 de bizzat hareket etmiş, ve bunun için Kadı Burhâneddin gibi tehlikeli bir rakibe karşı mücadeleye girmekten çekinmemişti¹⁶. Halbuki bu esnada Osmanlı devletini

^{15a} J. Schiltberger, *Travels and Bondage*, Telfer neşri, Londra 1879., s. 34.

¹⁶ H. Inalcık, *Bâyezîd I*, Encyc. of Islam, yeni baskı (Leiden).

Rumeli'de meşgul eden mühim meseleler vardı. Amasya'nın bir asırdan fazla bir zaman Osmanlı şehzâdelerinin pâyitahtı ve Osmanlı doğu siyasetinin idare edildiği başlıca merkez haline gelmesi, yalnız eski siyasi bir gelenek neticesi değildir; Bursa'nın iktisadî durumu da birinci derecede bu taraftaki emniyetle ilgili idi.

İran ipeği üzerinde Osmanlılar ilk gümrüğü Tokat'ta, ikincisini Bursa'da alırlardı. İpeklerin Bursa'dan başka tarafa gitmemesi için sıkı tedbirlere baş vurulduğunu görmekteyiz¹⁷.

İranlılar, Tokat'ta ikinci bir gümrük ihdâsından çok şikâyetçi idiler. Uzun Hasan, bunu Fâtih'in çıkardığı haksız bir bid'at sayarak kötülüyordu. 1472 de Akkoyunlular, Tokat'ı alıp tahrip ettiler.

Anadolu'da Bursa pazarı, İran ipeği inhisarını elinde tutuyordu. Bu, Osmanlı hükümetine ipek gümrüğünü orada simsar ve mültezimler vasıtasile kolayca tahsil etmek imkânını sağladığı gibi, Bursa ve İstanbul ipekli sanayiinin ihtiyaclarını da garanti altına alıyordu.

Bursa şer'îye sicilleri, İran (*Acem*) tâcirlerinin Bursa'da tam bir hukukî emniyetle iş yaptıklarını gösteren vesikalarla doludur. Rahat, emin ve güzel hanlarla Bursa, bu tâcirler için câzip bir yerdi. 1490 da II. Bayezid tarafından yaptırılan Bursa'nın en büyük ve güzel hanlarından Koza-Hanı, o zamanlarda Acem - Hanı adile anılmakta idi ve ipek-mîzanı bu handa yerleşmişti (Bu han şu isimlerle de anılıyordu: Hân-i cedîd, Sîmkeş-Hanı, Beylik -Yeni-Kervansaray). Ondan önce Çelebi Mehmed zamanında Yeşil Camie vakf olarak yaptırılan İpek-hanı meşhurdu¹⁸ (Daha önce Bey - Hanı, yahut Eski-bezzâzistân adile anılan Sultan Orhan'ın yaptırdığı han, I. Murad'ın yaptırdığı Kapan - Hanı, Hacı - Ivaz Hanı, Mahmud Çelebi Hanı, Osmancıklı Mehmed Paşa Kervansarayı, Mahmud Paşa Hanı, Bursa'da başlıca ticaret merkezleri idi). Bursa'ya ipek kervanlarıyla muntazaman gelen İranlı tâcirler arasında Tebrizliler, Gîlânlılar, Şirvanlılar ekseriyeti teşkil etmekte idi ve bunlar arasında Âzerî Türkleri ve Ermeniler az değildi. Bunların bir çoğu da Bursa'da yerleşmişlerdi.

¹⁷ Bak. Anhegger - İnalçık, *Kanûnâme*, vesika no. 31. Uzun Hasan kanununa göre (Barkan, *Kanunlar*, s. 188) "harîr yükünden geçüb Ruma gitse 170 akça altına, Terâkime kavminden 150 altına."; keza ileride s. 58.

¹⁸ Kâmil Kepeci oğlu, *Bursa Hanları*, Halkevi Neşriyatı no. 4, Bursa 1935.

Bursa pazarına getirilen ipek (ibrişim) çeşitleri arasında en makbulu, İtalyanların *setta strava*i dedikleri Esterâbâdî (Astarâbâdî) ibrişimdi¹⁹. Bu ipeğin fiyatı, Bursa pazarında fazla rağbet görmesi ve akçanın kıymetini kaybetmesi dolayısıyla mütemadiyen yükselmiş, 1467 de 50, 1478 de 67, 1488 de 70 akçaya çıkmıştır²⁰. 1501 de Bursa'da 65-70 akça iken Tuna üzerinde Kili'de 95-100 akça idi. Aynı tarihte Bursa'da Floransa'lı firmaların ajanı olan Maringhi, burada satın alınan ipekten Floransa'da *fardello* (yük?)²¹ başına 70-80 altın duka kâr sağlandığını yazmakta idi²². İpek kervanı gelir gelmez mal süratle satılmakta, tüccarlar mümkün mertebe çok ipek almak için rekabet etmekte idiler²³. Beklenen ipek kervanının biraz gecikmesi ipek fiyatlarının derhal yükselmesini intac etmekte idi. Her sene müteaddid ipek kervanı gelirdi, Maringhi'nin verdiği habere göre, bir kervan ortalama 200 yük Esterâbâdî ipek getirmekte idi. 1467 de yalnız Şamâhîli Abdürrahim 220 bin akça değerinde 4400 lidre (1100 okka) ibrişim getirmişti²⁴. Yalnız Bursa ipekli sanayiinin günlük ipek ihtiyacı 1501 de Maringhi tarafından beş fardello (307.5 kg. ?) olarak hesaplanmıştı²⁵. Aynı tarihlerde Bursa'da bin kadar ipekli dokuma tezgâhı tesbit edilmiştir²⁷.

Siciller, Bursa pazarında Ceneviz, Venedik ve Floransa tüccarlarının büyük iş yaptıklarını teyit etmektedir. Bunların orada hususî teşkilâtları ve ticaret usulleri hakkında İtalyan kaynakları tafsîlât vermektedir.²⁸ Bu tüccarlar umumiyetle kendileri Galata'da oturmak-

¹⁹ İran ipeği hakkında bak. A. U. Poppe, a Survey of Persian Art, III, London 1939, s. 1995-2174. Avrupa'da 15. asra kadar ipekli kumaş imalinde başta gelen Lucca, bu üstünlüğünü başlıca kullandığı İran ipeğine borçlu idi. Bak. F. E. de Roover, *Luccese Silks*, Ciba Review (Haziran 1950), 2902-30.

²⁰ Bak. benim, 15. asır Türkiye iktisadî ve içtimâî tarihi kaynakları, İktisat Fak. Mec. cilt. XI, 1-4, s. 63.

²¹ İpek yükü 61.5 kg. idi.

²² G.R.B. Richards, *Florentine Merchants in the Age of the Medici*, Cambridge Mass. 1932, s. 122.

²³ Aynı eser, s. 127.

²⁴ Aynı eser s. 110.

²⁵ Bak. İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 62.

²⁶ Richards, mezkûr eser, s. 110.

²⁷ Bursa İhtisâb kanunu, Barkan neşri, Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 7, s.30.

²⁸ G. Vedovato, *L'ordinamento capitolare in Oriente nei privilegi toscani*

ta, Bursa'ya ajanlarını göndermekte idiler. Adı geçen Maringhi 1501 de Bursa'da Medici'leri ve başka Floransa firmalarını temsil etmekte idi. Bursa sicilleri bize bu gibi başka ajanları tanıtmaktadır. (bak. vesika no. 7, 10, 19, 32). Bursa kadı defterlerindeki hukukî vesikalar, senet ve hüccetlerden ticarî usulleri tafsilâtile tesbit edebilmekteyiz. Ticarî muamelelerin büyük kısmı üç, altı veya on iki aylık kredi ile yapılmakta idi. Borç için kefalet veya rehin ve kadının tescili mutaddı. Bu kredi muameleleri, aynı tarihlerde Batı Avrupa'da noter senedine müstenit kredi sistemine benziyordu. İtalyan tâcirleri ipek mübayaalarını bazan altın, gümüş para ile yapmakta, fakat ekseriya bol miktarda getirdikleri yünlü kumaşla (*çuha*) ipeği trampa etmekte idiler. Bu suretle Bursa, yalnız İran ipeği için bir pazar olarak kalmıyor, aynı zamanda Şark için Avrupa yünlülerinin bir antreposu mevkiinde bulunuyordu. Anadolu ve İran'a bu yünlüler Bursa'dan yayılıyordu. Aşağı Orta-çağ'da Doğu memleketlerinde Avrupalıların en mühim ihrac malını yüksek kalitede ince yünlüler teşkil etmekte idi. Flandr, Lombardiya, Floransa, İspanya ve sonraları Londra yünlü sanayiinin gelişmesinde bu Şark pazarları büyük bir rol oynamıştır. Avrupa'da ticaret ve sanayi hayatının gelişmesi, kapitalizmin doğuşu meselelerini incelerken Şarka yünlü ihracatının ehemmiyeti üzerinde şimdi iktisat tarihçileri gittikçe daha ziyade durmaktadırlar²⁹. Bu bakımdan Bursa gibi bu ticaretin belli başlı pazarlarından birinde kadı sicillerinin ihtiva ettiği orijinal vesikalar büyük bir önem taşımaktadır. Muamelâta ait bu vesikalarla birlikte bu ticareti düzenliyen umumî Osmanlı kanunları da bize kadar intikal etmiştir³⁰.

dei secoli XII-XV, Firenze 1946; A. Saponi, *Le marchand italien au Moyen-Age*, Paris 1952. İstanbul Kadısı Muhiddin'in 882 Zilhicce başlarında yaptığı tahrir göre (Topkapı Sarayı Arş. no. D 9524) Galata'da 535 müslüman hane, 592 nasrânî (ortodoks) hane, 332 Efrenc (İtalyan ve diğer Lâtin milletleri) ve 62 Ermeni hane vardı. 1507 de Galata'da 60-70 Floransalı tüccar vardı ve yıllık iş hacmi beş altı yüz bin dukaya varmakta idi (Heyd, II, s. 344). M. Berza, *La colonia fiorentina di Constantinopoli*, RHSE, 21 (1944).

²⁹ Bak. *The Cambridge Economic History of Europe*, cilt II, s. 355 - 413. Osmanlı vesikalarında Londra kumaşına 15. asır ikinci yarısında rastlanmaktadır. Floransa, Batı-Avrupa yünlülerini toplamakta, bunları islah etmekte ve Levant pazarlarına sevk etmekte idi. Evvelce Venedik bu ticaretin büyük kısmını kontrol ederken Fatih S. Mehmed 1463 den itibaren Venedik'e karşı Floransalıları teşvik etmiş ve böylece Medici'lerin Floransası Osmanlı ülkesile doğrudan doğruya ticarî münasebetler kurarak ticaret ve sanayiini geliştirmek imkânını bulmuştur.

³⁰ Bak. Anhegger-İnalçık, mezkûr eser, s. 40-50.

III. Yünlü, Pamuklu Ticareti ve Bursa.

İlhanlı Mogol hanları zamanında İran'a, İstanbul, Trabzon, Payas gibi merkezlerden dağılan Avrupa yünlüleri, *kumâş-i Frenc* ve *Skirlat*³¹, 15. asırda büyük miktarda Bursa pazarından gitmekte idi. 16. asıra ait Doğu-Anadolu bac kanunlarında "*Diyâr-i Rûm-dan pâstav ile çuha*" ve "*Frengî akmuşa*" nakliyatından sık sık bahsedilir ki³², bunun merkezi Bursa idi.

Osmanlılar'da saray mensupları, yüksek tabaka halk Avrupa yünlüleri giymekte idiler ve talep artmakta idi³³. Maringhi Osmanlı ülkesinde imal edilen yünlü kumaşların Avrupa yünlülerile asla rekabet edecek kalitede olmadığını işaret etmekte idi³⁴. Fakat Ankara ve Kastamonu sofları, İtalyan tâcirleri tarafından Bursa pazarında çok aranan bir mamûldü. Ankara sofları büyük miktarda Bursa'ya getirilmekte, oradan Avrupa'ya, Rumeli ve Kuzey memleketlerine, Arabistan'a sevk edilmekte idi³⁵.

Bursa, aynı zamanda Rumeli, Kuzey memleketleri (Eflak, Bogdan Kırım, Lehistan, Rusya) ve Avrupa'ya geniş ölçüde sevk edilen Batı Anadolu pamuklu mamulleri ve pamğunun bir antreposu hizmetini görmektedir. 15. asır Bursa sicilleri, Kefe ve Akkerman-Kili gümrük defterleri bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bursa - Karacabey (Mihalıç) - Biga - Çardak - Gelibolu - Edirne yolu Bursa'yı Rumeli merkezlerine bağlayan çok faal bir yoldu. Floransalılar, Bursa'dan aldıkları ipeği aynı yoldan Raguza (Dubrovnik)'e, oradan Ancona üzerinden Floransa'ya sevk etmeği tercih etmekte idiler. Zira denizde Venedik müdahalesi ihtimali karşısında bu yol daha emniyetli görülüyordu³⁶. Çardak ile Bursa arasında Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı

³¹ « قانون التما : متاعها قاش فرنج من الكفار والسقراط .. » (*Resâle-ye Fâlakîyyâ*, W. Hinz neşri, Wiesbaden 1952, s. 173).

³² Bak. 1518 tarihli Harput kanunu (Barkan neşri, *Kanunlar*, I), s. 166; Ergani, s. 151; Mardin, s. 161; Bayburt, s. 188.

³³ 1511 de Saray için 96000 zirâ (1 zirâ=67-68 sm.) Selânik çuhası ve 1476 zirâ Floransa kumaşı alınmıştı (Başv. Arş. A. Emiri tasnifi no. 26). Bu sonuncusu Sultan ve yüksek mevki sahipleri içindi. 1527-28 de saray için alınan kumaşların değeri 5 milyon akçaya yaklaşıyordu (Ö. L. Barkan, *H. 933-934 malî yılına ait bir bütçe örneği*, İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 282).

³⁴ Richards, mezkûr eser, s. 116.

³⁵ Bak, İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 64.

³⁶ Bak Richards, aynı yer.

İssız-Han gibi kervansaraylar, Bursa-Rumeli yolunun ehemmiyetini gösteren eserlerdir. Esasen İstanbul'un fethinden önce bu yol, Anadolu-Rumeli arasında başlıca askerî yoldu.

İstanbul'un büyük bir gelişme göstermesi (nüfusu 1530 a doğru 400 bin) Bursa'nın inkişafını yavaşlatmış olabilir, fakat hiçbir suretle durdurmamıştır (Bursa nüfusu 1520-30 da 6351 aile, 1570-80 de onun iki misli olmuştur) ³⁷.

İpek ve baharat ticaretini kısmen üzerine çekmekle beraber İstanbul, Bursa sanayii için ihtiyaç ve talepleri gittikçe artan yakın ve büyük bir pazar haline gelmişti. Fatih devrine ait vesikalar İstanbul sarayının kumaş, altın para vs. birçok ihtiyaçlarını Bursa pazarından sağladığını göstermektedir. Bursa'da Padişah adına bu mübâyaaaları yapan hâssa harc-emînine ait bazı vesikaları (vesika no. 11, 20) burada yayınlamaktayız ³⁸.

Bursa ile İstanbul arasındaki ticarî nakliyat, Mudanya ve Gemlik iskelelerinden, yahut İzmit - İzmit - Hereke - Üsküdar üzerinden yapıldı ³⁹.

IV. Bursa Ticaret Hacmi ve Nizamları.

892 H./1487 M. tarihli Hudavendigâr sancağı tahrir derfterinde ⁴⁰ Bursa şehrinde muhtelif eşyadan alınan resimlerin tahminî gelirlerini mukata'a halinde tesbit edilmiş buluyoruz ki, bu adedler şehrin ticaret hacmi hakkında bize oldukça açık bir fikir verebilir.

المقاطعات عن نفس بروسا :

- (1) مقاطعة قبان و بازار شهر و بازار اسیران و باد هوا و عادت غم و طریق عام فی سنه بر موجب دفتر کهنه 230,633 مبلغ 303,333.
- (2) مقاطعة شمعخانه در عهده عملدار فی سنه بر موجب دفتر کهنه 50,000 فی سنه 23,333.
- (3) مقاطعة قنطار اصبور ولوک و فلعال (fülful) فی سنه بر موجب دفتر کهنه 135,000 مبلغ 100,000.
- (4) مقاطعة بازار ارز و جو فی سنه بر موجب دفتر کهنه 100,000 مبلغ 90.000.
- (5) مقاطعة فلوس فی سنه 30,000 مبلغ 51,666.

³⁷ Barkan, *Essai sur les données statistiques...*, s. 19 vd.

³⁸ Hâssa harc-emîninin vazifeleri ve durumu hakkında bak. Anhegger-İnalçık, *Kanûnnâme*, vesika no 26.

³⁹ Osmanlı devrinde yollar hakkında umumiyetle bak. Fr. Taeschner, *Das anatolische Wegenetz*, II cilt, Leipzig 1924-6.

⁴⁰ Başvek. Arş. tapu def. no. 23.

- (6) مقاطعة* نقره خانه فی سنه 300,000 مبلغ 246,666.
 (7) مقاطعة* میزان بروسا فی سنه 2,587,000 مبلغ 2,000,000.
 (8) مقاطعة* عادت قپان که اولدن صوباشیلر تصرف ایدر ایش فی سنه 76,000. مذکور یوقاری ذکر اولئان عادت قپانده داخلدر عامله بله صاتلمشدر.
 (9) مقاطعة* کروک بروسا مبلغ فی سنه 186,666.

Bursa şehrine ait mukata'alar:

1) Kapan, şehir pazarı, esir pazarı, bâdihavâ, âdet-i ganem ve umuma mahsus yol (*tarik-i âm*) mukata'ası, eski defter gereğince yılda: 230,633, (hâlihazırda takdir olunan) meblâğ: 303,333.

2) Şem'hâne (mum imâlâtı) mukata'ası, ameldâr elinde, yılda eski defter gereğince: 50,000, (hâlen) yılda 23,333.

3) Aspur (usfûr: sarı boya), lök (Hint'ten gelen kırmızı boya) fülful (biber) mukata'ası, yılda eski defter gereğince: 135,000, (hâlen) meblâğ: 100,000.

4) Piriç ve arpa mukata'ası, yılda eski defter gereğince: 100,000 (hâlen) meblâğ: 90,000.

5) Fulûs (bakır para) mukata'ası, yılda: 30,000, (hâlen) meblâğ: 51,666.

6) Nukrahâne (gümüş akça darphanesi) mukata'ası, yılda: 300,000, (hâlen) meblâğ: 246,666.

7) Bursa mîzânı mukata'ası, yılda 2,587,000, (hâlen) meblâğ: 2 milyon.

8) Âdet-i kapan mukata'ası ki, evvelden (Bursa şehri) subaşılاری tasarruf edermiş, yılda 76,000, (bu mukata'a) yukarıda zikr olunan kapan (mukata'asında) dahil edilmiştir, âmile (mültezime) satılmıştır.

9) Bursa gümrüğü mukata'ası, meblâğ yılda: 186,666.

Mîzân (terazi), başlıca ipeğin ve kumaşların tartılıp yük veya batman hesabı ile resim, *bac*, alındığı yerdir⁴¹. Fatih kanunnâmesine göre⁴² kumaş yükünden iki akça alınıyordu. Bursa'da mukata'alar gelirinin büyük kısmı, yani 3 milyon akçadan 2 milyonu mîzan mukata'asından geliyordu.

Kapan (Arapça *kabbân*, ağır yükler için büyük tartı), yiyecek şeylerin, mezbahalık hayvanların, pamuk, kösele gibi yükte ağır pahada hafif malların tartıldığı ve *yük* başına resim (*bac*) alındığı yerdir.

⁴¹ Bak. Anhegger-İnalcık, *Kanûnnâme*, s. 41, 44.

⁴² Kraclitz neşri, MOG, I., s. 26, madde 31 ve s. 30, m.10.

Bursa'da *büyük-kantar* ve *küçük-kantar* olarak iki türlü kantar mukata'ası tesbit etmekteyiz. H. 890 / M. 1485 de *büyük-kantar* mukata'asına 170 bin, *küçük-kantar* mukata'asına 80 bin akçaya tâlip çıkmıştı. H. 892/M. 1487 tarihinde mukata'alar arasında boyaların kantar mukata'asına tâbi olduğunu görüyoruz; bu şüphesiz küçük-kantardır. *Büyük-kantar* hayvan vs. için kullanılırdı⁴³.

Mumhâne mukata'ası, şehirde mum imâli ve satışı inhisar ve imtiyazının iltizama verilmesinden elde edilen gelirdir⁴⁴. Devletin bakır, gümüş veya altın para basımı inhisarı keza mültezimlere (âmillere) verilirdi. Bu önemli konu üzerinde ileride ayrıca duracak ve vesikalar yayınlayacağız.

İpekten Tokat ve Bursa mîzanlarında olmak üzere iki defa *terâzû-resmî* (bac) alınırdı. Herhalde Fatih devri sonlarına ait olması lâzım gelen bir Bursa *İbrişim Yasağı*'nda⁴⁵, *terâzû-resmî* kaçakçılığını önlemek üzere alınmış tedbirleri görmekteyiz. Evvelâ ipek, Bursa'da ipek mîzanının bulunduğu muayyen bir kervansarayaya getirilecektir. Satıştan ve resmi ödenmeden evvel başka bir tarafa götürülmesi yasaktır. Burada simsarın izni olmadan ipek satışı yapmak veya ipeği cendereye sarmak keza memnurdur. Resmin tamamen ödendiğine dair simsarın tasdiki olmadan ipeğin sahibi kervansarayayı terk edemez. İpek, yalnız simsarın kontrolü altında bulunan terazide tartılabilir. Satış onun yaptığı tartı üzerinden yapılır. Bazı tüccarlar ağır gelsin diye ipeklerini ıslatmaktadırlar, simsar buna mâni olacaktır. Simsar tarafından yapılan resim tahsilâtını kontrol etmek vazifesi kethüdâyâ⁴⁶ aittir. Satış muameleleri her ikisi huzurunda yapılırdı. Satışa aracı olan dellâllar simsar tarafından tâyin olunur, kadı marifetile yine onun tarafından azl olunabilirlerdi. Dellâl, alandan ve satandan ayrıca *dellâliye* denilen bir resim alırdı⁴⁷.

Bazı Bursa tüccarları Tokat'ta ve Bursa'da iki yerde resim ödememek için Tokat'a kadar gidip İranlı bazirgânların getirdikleri ipeği orada almakta idiler⁴⁸. Buna karşı Bursa'ya kim getirirse getirsin

⁴³ Anhegger-İnalcık, s. 59-60.

⁴⁴ Anhegger-İnalcık, s. 56.

⁴⁵ Anhegger-İnalcık, s. 41-43

⁴⁶ Kethüdâ hakkında bak. aynı eser, s. 35.

⁴⁷ Bu devre ait bir dellâllık kanunu için bak. aynı eser, s. 57-59.

⁴⁸ İpek Osmanlı ülkesine girmeden önce de ağır resimlere tâbi görünmektedir. Uzun Hasan'ın tedvin ettiği kanunlara göre Mardin'de "*Harîr yükü geçib gitse her*

ipek için iki resim ödenmesi mecburiyeti konmuştur. Bazan da tüccarlar, Tokat'tan Bursa'ya gelirken ipeğin bir kısmını yolda herhangi bir şekilde elden çıkarırlardı. Bu gibi suiistimalleri yapanların ipeklerinin devlet hazinesi için müsadere edilmesi aynı kanunda emredilmiştir.

Dışarıdan gelen ipek ve kumaştan *mizân-resmî* (bac) dan başka ayrıca *gümrük* alınırdı. Fatih devrine ait eski bir Bursa gümrük kanununa göre ⁴⁹, müslüman, harâcgüzâr veya Venedik, Ceneviz, Sakız ve başka yerlerden gelen yabancı tâcirler, getirip sattıkları kumaş için kıymet üzerinden, *ad valorem*, yüzde üç gümrük verirlerdi. Bu yabancılar (*Frenk*'ler) Bursa kumaşı alıp gittikleri takdirde bunun için de yüzde üç gümrük öderlerdi. Bu kumaşı yine Bursa'da satarlarsa gümrük ödemezlerdi. Bursa'da yeter derecede uzun zaman oturarak harâca tâbi olan Frenkler de, diğerleri gibi gümrük verirlerdi. Gümrükten eşya kaçıranların bu eşyası devlet hazinesi için müsadere edilirdi.

15. asır ikinci yarısında İstanbul gümrüğünde tatbik edilen değişik nisbetleri tesbit edebiliyoruz, ve aynı nisbetlerin Bursa'da da câri olduğunu tahmin ediyoruz. İstanbul gümrüğünde muhtelif tarihlerde yapılan değişiklikler şunlardır: Dışarıdan, kara veya deniz yolu ile getirilen Frenk kumaşı, ipek ve ipekli kumaş, kürk ve hububâtta yabancılar kıymet üzerinden yüzde 4, harâcgüzârlar yüzde 2, müslümanlar yüzde 1 öderlerdi ⁵⁰. 1476 da bu nisbetler yabancılar için yüzde 5, harâcgüzâr ve müslümanlar için yüzde 4 e çıkarılmıştı ⁵¹. II. Bayezid tahta çıkınca (1481) yalnız müslümanlar için gümrük yüzde 2 ye indirilmiştir. Bursa'dan İstanbul'a götürülen ipek ve Bursa kumaşından da İstanbul'da aynı gümrükler alınmakta idi.

Bursa şer'îye sicillerinde ve umumi mukata'a defterlerinde ⁵² mukata'a mukavelelerine ait kayıtlardan öğreniyoruz ki, Bursa'da zamanla bazı mukata'alar artmış, bazıları azalmıştır.

yükünden üçyüz Osmânî akça bâc-i ubûr alınur imiş." (Barkan, s. 161). Mardin üzerinden geçen ipek Haleb'e gidiyordu. Krş. yukarıda not 17.

⁴⁹ Anhegger-İnalçık, s. 40-41.

⁵⁰ Aynı eser, s. 78-79.

⁵¹ Aynı eser, XXI.

⁵² Fatih devrinde mukata'alar için bilhassa şu defterler en mühim kaynaktır: Başvek. Arşivi, Maliye no. 7387, 6222, 176.

Yıl	Bursa kapamı m. akça	Bursa gümrüğü m. akça	Bursa mumhânesi m. akça
H. 872	210,000	—	—
H. 875	266,666	178,333	—
H. 878	233,333	120,000	—
H. 881	243,333	136,666	—
H. 883	243,333	136,666	20,666
H. 890	—	—	23,333
H. 892	—	—	23,333

H. 892 tarihli defterde Padişah hâsları arasına alınan mukata'alar meyanında bozahâne mukata'ası zikredilmemiştir. O zamanlar bir nevi kahvehâne vazifesi gören bozahâneler, devlet tarafından işletilir, daha doğrusu bir şahsa iltizam verilirdi. Bozahâne mukata'ası H. 884 yılında üç yıllığına 500 bin akça gibi büyük bir meblâğ tutuyordu. Keza H. 883 de 1200 altın floriye (1 altın=49 akça) mukata'aya verilen Bursa kumaş ölçücülüğü mukata'ası da defterde zikredilmemiştir.⁵³

Bursa mukata'alarından milletler-arası ticareti ilgilendiren gümrük ve mîzan mukata'alarının umumiyetle bir eksilme gösterdiğini tesbit etmekteyiz.

Bu rakamları daha iyi mânalandırabilmek için, 16. asırda Osmanlı İmparatorluğunda Halep ve Şam gibi en büyük ticaret şehirleriyle bir mukayese yapmak yerinde olur. Halep'te II. Selim devrinde ipek mîzanı mukata'ası yılda 400 bin akça idi⁵⁴. H. 926 da bakır para mukata'ası yılda 30 bin akça, Efrenc gümrüğü mukata'ası ancak 20 bin akça idi. Bütün mukata'alar yekûnu (vakıflar hâric) 935.190 akça idi (Bursa'da H. 892 de yekûn 3 milyon 1664 akça). Şam'a gelince, şehrin gümrüğü H. 935 yılında⁵⁵ 222 222 ve ipek mîzanı

⁵³ Mukata'a hakkında, Bursa sicillerinden mukata'alara ait vesikaları yayınlarken tafsilât vereceğiz. Burada kısaca işaret etmek lâzım gelirse, Osmanlılarda mukata'a umumiyetle iltizam mukavelesi, yahut iltizam konusu olan devlete ait gelir mânasına kullanılmaktadır. Abbâsiler devrinde de muhtelif mânalarda kullanılmakta idi. (bak. F. Lokkegaard, *Islamic Taxation*, Kopenhag, 1950, s. 108). O zaman mukata'a-dan umumi olarak mukavele, uzlaşma, şurût anlaşılıyordu. Keza bir bölgenin vergi işlerini üzerine alan kimsenin devlet hazinesine ödediği aidât mânasına da geliyordu. Mültezimle devlet arasında muayyen bir gelirin iltizamı üzerinde yapılan mukavele mefhumu mukata'anın esası olarak görünmektedir.

⁵⁴ Başvekâlet Arşivi (İstanbul), tapu def. no. 544.

⁵⁵ Başv. Arş. tapu def. no. 263, tarihi H. 955/M. 1548.

118 bin akça hesaplanmıştı. Bu rakamlar bize Bursa'yı, daha 15. asır ikinci yarısında Yakın-doğu'nun en mühim ticaret şehirleriyle kıyaslayabileceğimizi göstermektedir (16. asır ikinci yarısında Halep'te 12366, Bursa'da 12852 aile sayılmıştır)⁵⁶.

V. Bursa İpekli Sanayii.

Bursa, yalnız milletler-arası bir antrepo olmakla kalmamış, aynı zamanda istihsal hacmi geniş ve kalite itibarile yüksek bir ipekli sanayiinin merkezi olmuştur. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, 15. asır sonlarında Bursa'da bin kadar ipekli dokuma tezgâhı vardı.

Bu tarihlerde Bursa kumaş sanayii için elimizde en mühim vesika 1502 tarihli *Kanûnnâme-i İhtisâb-i Bursa*'dır⁵⁷. Bu mühim merkezde mamûlâtta ve fiyatlardaki değişikliği teftiş etmek üzere pâ-yitahttan bir müfettiş gönderilmiştir. Fatih S. Mehmed zamanındanberi vuku bulan değişiklikler "*hiç bir hîrfette kanûn-i kadîmden eser*" kalmadığı şeklinde ifade edilmiştir. Ehl-i hîrfet, Bursa'da başlıca üç çeşit ipekli kumaş, yani *kadife*, *kemha* ve *tafta* dokunduğunu ifade etmişlerdir. *Kadife*, yüzü havlı olup en ziyade ipek harcanan çeşittir. Türlü nevileri *kırmızı kadife* ile *müzehheb* (altın telli) *kadife* olarak iki çeşitte toplanmaktadır. İyi kalite müzehheb kadifede yüz dirhem gümüşe bir miskal has frengi flori altını harcanmaktadır. Kadifelerde kalite tâyin olunurken bir dirhem kadifeye giren tel miktarı esas alınmaktadır. İyi kalite müzehheb kadifede bir dirhem kadifeye 40-50 tel girer. Kırmızı kadifede, Hindistan'dan ithal olunan pahalı lök kırmızısı, kumaşın kalitesini tâyin eden esaslı bir unsurdur. İkinci çeşit, *kemha*, yüzü düz, dokuyuştan desenli ağır ipeklidir. Çözüğüne yedi-sekiz bin tel girer. Bursa'da dokunan başlıca kemha nevileri *dolabî kemha*, *tâb-dihî kemha*, *yek-renk-kemhâ*, *gülistânî-kemhadır*. Üçüncü çeşit ipekli, yüzü düz ve parlak, fakat hafif, tafta çeşididir ki, o zaman başlıca nevileri *vale*, *mugrak vale*, *musannaf vale*, *çifte tafta*, *dûhezârî tafta*, *yektâ tafta*dır. Tafta nevileri de muayyen genişlikte ku-

⁵⁶ Halep nüfusu II. Selim devrine ait tahrir defterinde (Başv. Arşivi, tapu def. no. 544) 11226 hâne (aile) 1100 mücerred (bekâr) olarak tesbit olunmuştur. Bundan Müslüman hâne, 10770 ve mücerredler 1077, yahudiler 294 hâne 37 mücerred, Ermeniler 223 hane mücerredler 26 dır (yekûn aslında tutmuyor). Bursa nüfusu için yukarıda not 1. Bursa'da bu nüfusun 12.121 hanesi Müslim, 423 i Hiristiyan, 308 i Yahudidir.

⁵⁷ Ö. L. Barkan neşri, Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 7, s. 15-40.

maşa giren tel adedine göre ayrılır. *Dühezârîde* iki bin tel, *yektâda* bin tel vardır. İpekli kumaşın kalitesinde ehemmiyetli olan bir şey de, ipek telinin bükülü olup olmamasıdır. *Bürümcek*, telleri ziyadesile bükülü ipeklidir ve çok makbuldür.

Aynı ihtisâb kanununa göre, kadife imalile uğraşanlar, *kadifeciler*, *sabbâglar* (boyacılar) ve *hâmcılar* olarak muhtelif sanat gruplarına ayrılmışlardır. Kadifeciler, piyasa için imalâtı idare eden tüccarlar-
dır. Bursa kadılarının tereke defterleri binlerce kadifecinin serveti, malzeme ve vasıtaları hakkında bizi aydınlatmaktadır⁵⁸. *Hâmcılar*, ipek mizanından ipeği alıp dokuyan zümredir. Kadifeciler, bu dokunan ipeği onlardan alır ve *sabbâglara* vererek istedikleri şekilde boyatırlardı⁵⁹. Kaide olarak lök boyası kullanmak gerekirdi, fakat pahalı olduğundan (okkası o zaman 95-100 akça) ucuz olan kızıl boya (okkası 2 akça) kullanılmağa başlamış ve kumaşların kalitesi bozulmuştur; müfettişin düzeltmek istediği başlıca hususlardan biri bu idi. Bu şahıslar hususî teşebbüs halinde bağımsız olarak çalışırlardı. Dokuma işinde umumiyetle esirler çalıştırılmaktadır⁶⁰. Kadifecilerin terekeleri arasında ekseriya bu kullara rastlanmaktadır. Bunlar, efendileri için muayyen bir zaman içinde muayyen miktarda kumaş dokuyarak o müddet sonunda hür olmak üzere mukavele yaparlardı ki, buna fıkıh dilile *mükâtebe* denmekte idi. Bursa sicillerinde böyle bir çok *mükâtebe* örnekleri görmekteyiz.

Bu muhtelif sanat erbâbının teşkilâtı hakkında vesikalar fazla malûmat ihtiva etmemektedir. Fakat ahilerin 15. asır ilk yarısında hâlâ büyük nüfuza sahip olduklarını gösteren bazı tarihi işaretler vardır. 1422 sonbaharında saltanat müddeisi Küçük Mustafa gelip Bursa'yı muhasaraya kasd ettiği zaman "*Bursa'nın uluları bunu işidib*

⁵⁸ Bu terekelerin mahiyeti hakkında bak. İktisat Fak. Mecmuası (İstanbul), XI, 1-4 (1953-94), s. 51-75.

⁵⁹ H. 893 tarihli tereke defterinde (Bursa şer'iye sicilleri, A 6/6, 53a) Murad'ın âzâdlısı boyacı Abdullah'ın terekesindeki eşya bu sanatta kullanılan malzeme hakkında bir fikir verebilir. Bu eşya arasında, tokmak, kazan, tezgâh kepçesi, tabla, terazi, havale, tekne, bakraç, tas, iplik, kızıl boya, hindi çivid, alaca çivid, şap, ot boya vardı. Bursa'da Batı Anadolu'dan gelen pamuklu bezler için de boyahâneler bulunduğunu, Bursa'da kumaş boyacılığının başlı başına bir sanayi teşkil ettiğini işaret edelim.

⁶⁰ Bak. İktisat Fak. Mecm., XI, 1-4, s. 58-59.

ilden akça devşirib yüz pâre kumaş dahi alıb Ahi Ya'kub'la Ahi Kadem'i gönderdiler." ⁶¹

İhtisâb kanunnâmesinin ortaya koyduğu gibi, Bursa'da kumaş imalâtı zaman zaman merkezden gönderilen müfettişler tarafından teftiş ve kumaşların muayyen vasıfları ve kullanılacak malzeme kanun ve nizâmat ile tesbit olunurdu. Devletin bu müdahalesi, sadece hileye mâni olmak gibi şer'î *hisbe* vazifeleri cümlesinden sayılmakta idi. Kalite ve fiyatları kontrol, yani ihtisâb kanununun tatbiki, mahallî kadının vazife ve salâhiyetleri dairesinde idi. 1502 tarihli Bursa ihtisâb kanunundaki bazı kayıtlardan ⁶² Fatih S. Mehmed zamanında da böyle bir ihtisâb kanunnâmesi yapıldığını tesbit edebiliyoruz.

Bununla beraber malzemenin pahalılaşması ve fazla talep gibi iktisadî sebeplerle bu sıkı kaidelere karşı zamanla bazı yeni cereyanların galebe çaldığı görülmektedir. Şu misâl bilhassa dikkate değer: Bursa'da, 1477 denberi *Gülistânî kemha* işleyen bazı imalâtçılar, içindeki ipek miktarını azaltarak halkın kesesine daha uygun aşağı kalitede yeni bir çeşit çıkarmışlar ve piyasaya sürmüşlerdi. Esasen bazı çeşitlerin düşük kalite ile yeni bir ad altında piyasaya sürülmesi her devirde görülüyordu. Bu ucuz kemha piyasada çok rağbet gördü ve Padişah'ın gönderdiği müfettiş, tüccarın isteğine bu yeniliği kabul etmek zorunda kaldı. Keza ucuz boya kullanmak, tellerin bükümünden vazgeçmek, müzehhep kadifelerin altın miktarını azaltmak suretile daha aşağı kalitede kadifeler de yapılmağa başlanmıştı. Fakat bunlara müsaade olunmamıştır. Kaldı ki, bizzat Saray yüksek kalite Bursa kumaşlarının büyük alıcısı idi. ^{62a}

Bursa kumaş imalâtı herşeyden evvel iç-pazarın ihtiyaçlarını karşılamağa çalışıyordu. Bursa tereke defterleri yüksek tabaka halk arasında bu kumaşların geniş ölçüde kullanıldığını ortaya koymaktadır ⁶³. Serveti, kıymetli kumaşlara yatırmak, diğer İslâm memleket-

⁶¹ Neşri, Fr. Taeschner neşri, I, s. 152.

⁶² Tarih Vesikal. Derg. sayı 7, s. 29, 31. Bizans'ta ipek sanayiinin sıkı kontrol altında tutulduğu hakkında bak. R. S. Lopez, *Silk industry in the Byzantine empire*, *Speculum*, XX-1 (1945).

^{62a} İtalya'da da aynı tarihlerde halkın alabileceği ucuz ipekli sanayii meydana çıkıp süratle genişlemişti (F. E. de Roover, mez. makale). Bu durum Bursa ipek pazarını canlandırdığı gibi, orada ucuz ipekli imalâtını da teşvik etmiş olabilir.

⁶³ Bak. tereke defterleri için, İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 65-67.

lerinde olduğu gibi, Bursa'da da bir âdet olarak görünmektedir. Halk ucuz vale ve tafta çeşitlerine rağbet ediyordu.

Sarayda kullanılan veya hediye verilen kumaşları gösteren resmî vesikalarda ve in'âm defterlerinde Bursa kadife ve kemhaları en değerli ve pahalı kumaşlar arasında mühim bir yer tutmaktadır. Fatih S. Mehmed'in bize kadar gelen elbiselerinden ikisi Bursa kadifesinden yapılmıştır⁶⁴. 1483 de Venedik elçisine hediye edilen kumaşlar arasında muhtelif cins Bursa kadifeleri ve Bursa kemhaları (*kadife-i çatma-i Bursa müzehheb, kadife-i müzehheb-i benek-i Bursa, kemha-i Bursa*) dahildi. 1503-1526 yıllarına ait mühim bir in'âmât defterinde⁶⁵, muhtelif hükümdarlara gönderilen, Padişah'ın akrabalarına, elçilere ve devlet büyüklerine verilen hediyeler arasında Bursa kadife ve kemhaları büyük bir yekûn tutmaktadır (bunlarda Amasya kırmızı kemhası da zikredilmiştir; cenup ipek yolu üzerindeki şehirlerde, meselâ Mardin'de de, eskidenberi faal bir ipek sanayii yerleşmiş bulunuyordu). Bu defterdeki bir karar bilhassa dikkati çekmektedir. Deniyor ki: "*Bundan evvel merhûm Hudâvendigâr (II, Bayezid) zamanında kızlarına ve oğlu kızlarına ve kızı kızlarına ve oğlu analarına yıldan yıla vâki olan in'âmdır ki, zikr olunur: Merhûm Hudâvendigâr kızlarına on beşer bin akça ile dörder tonluk (elbiselik) frengî kumaş ve ikişer tonluk Bursa kumaş ile iki tahta sammur verilir idi...*"

Bu vesikalarda en çok adı geçen Bursa kadifeleri renk ve motiflerine göre şu çeşitlere ayrılıyordu: Alaca Bursa kadifesi, kırmızı, yeşil, bal-rengi Bursa kadifeleri, çatma Bursa kadifesi, müzehheb Bursa kadifesi, müzehheb çatma Bursa kadifesi, Bursa benekî kadifesi, Bursa munakkaş kadifesi.

Bursa'dan Saray için kumaş mübâyaaası, Bursa kadısı ve hâssa harc-emîni vasıtasile yapılırdı⁶⁶. Hâssa harc-emîni, merkezden gönderilen havâlelerle Bursa'daki mukata'alardan para sağlar ve kumaş bununla satın alırdı. Bu muâmeleler Bursa kadısının nezaret ve bilgisi dahilinde yapıldığından şer'îye sicillerinde buna dair bir çok vesâik bulmaktayız.

⁶⁴ Bak. Tahsin Öz, *Türk Kumaş ve kadifeleri*, levha V, VI. Bir varidât ve masarîfât defterinde (H. 954-55, Başv. Arş. Maliye 117) saray için 713589 akçalık mütenevi kumaş, 52150 akçalık mütenevi çuha ve 975 akçalık Hindî Alaca alındığını görüyoruz.

⁶⁵ İstanbul Belediye kütüphanesi, Cevdet yazmaları, o.71.

⁶⁶ Anhegger-İnalçık, *Kanûnnâme*, s. 35-36.

Bursa'da başka yerlere mahsus kumaşların da imâl edildiğine dair vesikalar vardır. 1518 de Bursa'da Saray için kefevî kemha satın alınmıştır⁶⁷.

1501 tarihine doğru Bursa'da faaliyette bulunan Floransa'lı ajan Maringhi'nin raporları göstermektedir ki, Floransa'da Bursa ipeklileri çok makbul bir kumaş olarak aranmakta idi. O, 4 Mayıs 1501 tarihli mektubunda diyor ki: "*Ayni hâmil ile size fevkalâde bir parça Bursa kumaşı gönderiyorum, bunu Ser Pacie Banbelli'ye verirsiniz, kendisi bana bunu bir müddet önce ısmarlamıştı. Fiyatı 180 akça yani 3 duka ve 8 grossi'dir*"⁶⁸. Maringhi 1501 kışında Bursa'dan iyi kâr getireceğini yazarak Floransa'ya muhelif renk ve nakışta bir miktar *satin* (atlas) ile *damask* (kemha) gönderdi⁶⁹. Bununla beraber bu mektuplardan anlıyoruz ki, İtalyan tüccarları kâr sağladığı halde Bursa kumaşından yeter derecede alamıyorlardı ve herhalde bu madde Ankara sofı gibi geniş ölçüde ticaret konusu olamıyordu⁷⁰. Fakat herhalde Avrupa saraylarında ve bilhassa yüksek rûhbanın âyin elbiselerinde Bursa ipekli kumaşları, Şark'ın diğer kıymetli ve nâdir kumaşları arasında seçkin bir yer almış bulunuyordu. Bursa kumaşları, bilhassa Yezd ve Herât'ta dokunan ipeklilerle dünyaca tanınmış eski bir ipekli sanayiine sahip İran'da ve meşhur Şam, Halep, İskenderiye ipeklilerini çıkaran Arap memleketlerinde dahi aranmakta idi. 1507 de İran'ı dolaşmış olan bir batılı seyyah, Tebriz'de Bursa kumaşlarına işaret etmiştir⁷¹. Yavuz Selim'in Çaldıran zaferinden sonra Tebriz'de Şah'ın sarayından aldığı ganimet eşyası arasında Bursa kumaşından yapılmış 91 takım elbise bulunuyordu⁷². Bursa kadı sicillerinde Bursa kumaşı satın alan bir çok Acem (İranlı) tâcire rastlıyoruz. 16. asıra ait Doğu-Anadolu Osmanlı bac kanunlarında Bursa kumaşları sık sık zikredilmektedir⁷³.

⁶⁷ Tahsin Öz, mezkûr eser, s. 49. Fakat orada *keferî kemha* yerine *kefevî kemha* olmalıdır. Kefe ipeklileri bütün Yakın-Doğu'da meşhurdu. Karş. Anhegger-İnalcık, mez. eser, s. 49.

⁶⁸ Richards, mez. eser, s. 88.

⁶⁹ Aynı eser, s. 156.

⁷⁰ Karş. Heyd, mez. eser, II, s. 709. Ona göre Avrupa'da genişleyen ipekli istihsalı Doğu'dan ithalâtı azaltmıştır.

⁷¹ *A Narrative of Italian travels in Persia*, ed. M. Grey, Hakluyt Society, Londra 1873, s. 173.

⁷² T. Öz, mez. eser, 42; Topkapı S. M. Arş., vesika no. D. 5738.

⁷³ Bak. yukarıda not 32.

Doğu-Anadolu'nun Osmanlılar tarafından zaptı, Bursa kumaşları için bu tarafta geniş bir pazar sağlamış görünmektedir.

Unutmamalıdır ki, bu devirde dahi Frenk ipekli kumaşları Osmanlı sarayında, Bursa'da, Anadolu ve İran'da geniş ölçüde kullanılan makbul bir meta idi. 14. asır ortalarına ait *Resālā-ye Falakiyyā*'de ⁷⁴ ve 15. asır Bursa şer'îye sicillerinde frenk kadifeleri, frengî atlaslar ve frengî münakkaş kemhalar zikredilir. 1478 de Bursa tâcirleri Frenk Pihero'dan ipek karşılığında mühim miktarda frengî kadife ve atlas almışlardı. Floransa'da *Arte di Seta* (ipek loncası) 12. asır sonlarında meydana çıkmış, fakat ancak 15. asırda *Arte di Lana* kadar ehemmiyet kazanmıştı. İtalyan ipek sanayii çok geçmeden Şark kemhalarını kopya ettiği gibi Bursa ipeklilerini de renk ve desen bakımından muvaffakiyetle taklide başladı ⁷⁵. Bununla beraber 16. asırda da Bursa ipekli kumaşı, Avrupa ipeklileriyle muvaffakiyetle rekabet edecek bir seviyede idi. Fakat aynı asırda Avrupa'da merkantilist zihniyet millî ekonomilere hakim olurken, Osmanlıların ihrâcattan gümrük alan, istihali ve ihrâcatı mahdud çerçevede bırakan ve kapitülasyonlarla memleket ticaretini Avrupalıların keyfine terk eden Ortaçağ usûllerinden ayrılmaması, Osmanlı sanayi merkezlerini bir ham madde pazarı durumuna düşürmekte gecikmiyecektir. Öyle görünüyor ki, Orta-Doğu'nun inhitatında, müstevli bir iktisadî sistemle hareket eden merkantilist Avrupa karşısında ananevî iktisadî zihniyete ve ticaret politikasına bağlı kalmanın rolü zannedildiğinden daha mühimdir ⁷⁶.

⁷⁴ W. Hinz neşri, Wiesbaden 1952, s. 14.

⁷⁵ Wace'nin T. Öz'ün mezkûr eserine yazdığı mukaddime, s. 3.

⁷⁶ F. Sabri Ülgener, *İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri*, İst. 1951.

BURSA ŞER'İYE SİCİL DEFTERİ

No. A 3/3 *

VESİKA 1.

Beğlik ipeklerin satışı hakkında, Safer 883/ Mayıs 1478, v.1 a.

سبب تحریر حجت و باعث تقریر نجیحت اولدرکیم بوندن اقدم مولانا
مصلح الدین ¹ دام فضله وزاد عزه خدمتلرنه بونده بروساده قاضی ایکن
عتبه عزت پناهندن حکم همایون وارد اولوب مضمون منیفنده بروساده اولان
بکلك ایپکلری صاتوب آقچه سن الوب قهومه تسلیم ایده سز دیو بیورلش ایمش
انلر دخی حکم واجب الامتاله امتثال ایدوب اول بکلك ایپکدن دارنده مکتوب
اسکی عسس باشی خواجه سنانه آلتی بیک اکیوز الی آلتی آقچه لدره سی
آتمش سکرز آقچه دن طقسان ایکی لدره استرآبادی ایپک صاتمشر ایمش
الحاله هذه مذکور خواجه سنان مبلغ مذکور بی قصور بزه و مفخر الامراء
والاکابر حمزه بک ² خدمتلرنه تسلیم ایلدی حرر ذلک فی تاریخ مذکور
(صفر ۸۸۳)

شهودالحال : حمزه بن الوان و محمد بن حاجی محمود و یوسف بن عبدالله العتیق
و علی بن عبدالله العتیق و مولانا محی الدین الفقیر ¹

مذکور ایپکدن خواجه لطفی بن سیدی و عبدالله چلبی بن خواجه لطفی
و طولجی (؟) محمود نام کمسنه لره دخی اکیوز الی یدی بچق لدره ایپک
صاتمشر ایمش لدره سی آتمش سکرز (iki kelime aşınmış) اون یدی بیک

* Bu defter için bak. Belleten, no.44, s. 693.

¹ Muslihüddin Mustafa b. Hoca Sinanüddin Yusuf, Hoca-zâde lâkabiyle meşhur olan büyük Osmanlı âlimidir. Babası, Bursa'nın büyük tüccarlarındandı. Bursa kadılığından kadiasker olmuş ve H. 893 de Bursa müftüsü iken ölmüştür. (bak. Şakâyık, Mecdi terc., s. 145-158). Hamza Bey, Bursa su - başısı idi. Muhiddin, Bursa kadısı Vildan Mehmed'dir.

بش یوز اون آقچیه الحاله هذه مذکرون خواجه لطفی و عبدالله چلبی و طولجی محمود مبلغ مذکور بی قصور آحمد بن خضر پاشایه و سوباشی حمزه بک خدمتترینہ تسلیم اتدیلر .

قره چلبی بن صوبلیان و یوسف بن عبدالله العتیق و محمد بن حاجی محمود
و حمزه بن الوان و یوسف بن عبدالله العتیق و محی الدین الفقیر

VESİKA 2.

Kumaş almak için Bursa mîzânı gelirinden elli bin akça havâlenin teslimi hakkında, Rebî'ülevvel evâîli 883 / Haziran 1478, v. 6.

سلطان محمد بن سلطان محمد خان² قبلندن بروسه میزانندن صالنان سالیانه قسطنندن قماش المق ایچون الی بیك اقچیه حوالیه کلان علی نام یکیت مجلس شرعده بالطوع والاختیار اقرار ادوب ابتد کیم دارنده کان مکتوب بروسه میزاننه پادشاه جانبندن امین اولان محمود بن عبدالله النندن و میزانی عمله دوتان خواجه صاتی بک والیاسک امینلری عبدالله النندن اول الی بیك اقچیه بی قصور مذکور ایشک قسطنندن الدوم و قبض اتدوم دیو مذکوران محمود و عبدالله دنخی مذکور علی سابقا ذکر اولن اقرارنده مواجهه اولوب تصدیق اتدیلر حرره ذلک و جری واشهد علیه فی اوایل اول الربیعین من شهر سنة ٨٨٣

شهود الحال: مولانا علی بن خواجه مصلح الدین و اسحاق بن عبدالله العتیق و حمزه بن الوان و بالی بن علی.

² Bu şüphesiz kâtabın bir hatasıdır. Bu tarihte Fatih'in iki şehzâdesi, Bayezid ve Cem hayatta idiler. Bayezid'in mîzân mukata'asından saliyânesi olduğunu biliyoruz.

VESİKA 3.

Hoca Mahmud Gâvân'ın ticaret için Osmanlı memleketine gönderdiği vekillerinden birinin ölümü ve bıraktığı mallar hakkında, Cemâziyelâhîr evâilî, 883/Eylül ortaları 1478, v. 17. (Bak. Foto 1).

سبب تحریر اولدرکیم ملک التجار وافتخار الابرار خواجه محمود کوان³
 زین العابدین اوغلی خواجه علی نام کسنه وکیل نصب ادوب محمد اوغلی
 عبدالعزیز نام کسنه دخی بله قوشوب تجارة ایچون دیار رومه ارسال اتمش
 ایتمش و مذکور خواجه علی مذکور عبدالعزیزه مذکور خواجه محمود کوان
 تجارة ایچون ویردوکی اقشه دن صاتمق ایچون سکز یوز یتمش یدی پاره
 قوماش تسلیم اتمش و کندوسی روم ایلنه کتمش و مذکور عبدالعزیز مذکور
 خواجه علی غاییده ایکن آخرته انتقال ایلوب النده اولن جمله متروکات
 یازلوب ضبط اولندی ایدی صکره مذکور خواجه علی دعوی ایدوب ایتدی کیم
 مذکور متوفی عبدالعزیز النده بولنوب یازولان قاشلر مذکور خواجه محمود
 بکا تجارة ایچون ویردوکی قاشلر در دیو و مذکور متوفی عبدالعزیز قیزی فاطمه
 قبل شرعدن وصی نصب اولن علی اوغلی محمود یوزنه و پادشاه طرفندن ضابط
 بیت المال اولن مولانا محی الدین یوزنه غب الاستشهاد مولانا محی الدین بن محمد
 و خواجه عبدالله بن محمد و خواجه محمد بن قاسم مذکور خواجه علینک
 دعواسنه موافق شهادت اتدیلر حرر ذلک فی تاریخ مذکور

(۸۸۳ جمادی الاخر)

شهود الحال : مولانا محی الدین الفقیه و مولانا جعفر الفقیه و اسحق بن
 یوسف و حاجی سنان بن عبدالله العتیق و جمع کثیر من المسلمین

³ Aslen Gîlân'lı olup sonra Hindistan'da Behmenîlerin veziri olan Melikü't-tüccâr Mahmud Gâvân (1405-1481) Hindistan tarihinde büyük bir yer tutar. Büyük bir devlet adamı, tanınmış bir münşî ve müteşebbis bir iş adamı idi (bak. Journal of The Asiatic Society of Bengal, vol. no. 2, 1935). Münşeatında Osmanlı'lara gönderilmiş mektublar vardır. Bursa'da ticarî faaliyeti hakkında keza bak. Vesika no. 12 ve 40.

VESİKA 4.

Ölen Floransa'lı Piyero b. Aleş'in (Piero b. Alessio) muhalledatı üzerinde Genevizli Zancakomi b. Lorinc'in (Sangiacomi b. Lorenzo) vasi tayin olunması, 20 Receb 883/19 Ekim 1478.

هذا ذكر ما نصب الحاكم الموقع اعلاه مدالله ظله العالی وعلاه زنجنا قومى بن لورنج الجنوزى وصياً على خلفات پيرو بن الكش المتوفى الكفرنتونى بتحصيل ديونه الكاينة على ذم الناس ايضاء صحيحاً شرعياً مقبولاً من قبل الموصى المذكور حرر ذلك فى عشرين رجب سنة ٨٨٣

VESİKA 5.

Beylik ipek satışından kalan borcun ödenmesi hakkında, 15 Ramazan 883 /10 Aralık 1478, v. 31.

سبب تحرير اولدركى اخى حسن اوغلى اخى عمر نام كسسه مولانا مصلح الدين دام فضله بونده بروسه ده قاضى ايكن صاتدوقلرى بلكك ايبكدن لدرهسى التمش سكر اقچه حسابى اوزرينه اون سكر بىك يوز بيش اقچه اكيوز التمش التى لدره ايبك صاتون المش ايمش⁴ ومذكور اخى عمر مبلغ المذكوردن اون اوچ بىك درت يوز قرق بيش اقچه سن تسليم ادوب باقى درت بىك التى يوز التمش اقچه سن تسليم اتمدين قاجوب شهردن كتدوكى ايچون يحيى ادلو بوغداى اكلو چتوق قاشلو قره كوزلو اورته بويلى ارناود اصللو قولى مولانا حاكم موقع اعلاه اذنيه ومفخر الامراء والاكابر سوباشى حمزه بك معرفتيله استيفاء دين پادشاهى ايچون مجالس طالين ومخافل راسحين اراسنده بيع من يزيد اولنوب تمام بهاسنه چقدوغندن صكره عرب محمد اوغلى على به اولوقت بىك اكيوز يتمش بيش اقچه صاتلوب

⁴ Bu Cenevizli tâcirin, H. 884 Cemâziyelevvelinde Bursa'da Hoca Muhiddin'den Ankara sofı alırken bir daha adı geçer.

⁵ Yekûn 18088 akça olması gerek. krş. vesika 1.

آقچهسی بی قصور النوب مذکور موصوف غلام مذکور علیه تسلیم اولندی
حرر ذلك وجرى فی ۱۵ رمضان سنه ۸۸۳

VESİKA 6.

İki Frenk tâciri arasında alacak davası, Ramazan 883/Aralık 1478, v.36 a.
(Bak. Foto II).

سبب تحریر اولدرکیم الکسندروز اوغلی فلبو نام افرنج مجلس شرعه
بالاختیار اقرار و اعتراف ابتدی کیم دارنده مکتوب پیرو اوغلی غراردو نام
فرنکه کفالت جهتندن و غیرندن سکسن یدی بیک سکزیوز طوقسان آقچه
بورجوم واردر دیدی اما مذکور غراردو ایله دخی حسابوم و کتابم واردر
دیدی مذکور غراردو جواب و یروب ابتدی کیم بنوم آقچم مذکور
فلبو اوزرنده طوقسان یدی بیک بشیوز یتمش اکی آقچهدر دیدی ایله اولسه
مذکور لروک حسابلرین کورمک ایچون فرننون طایفه سندن انتون اوغلی یوناردو
واستفا اوغلی انتون و فرننون طایفه سندن بنادید بن انتون و سروسد (?)
بن فرنجشقونام درت نفر فرنکلر^۶ حکم نصب اولندیلر انلردخی مذکور لروک
ارالرنده حسابلرین و کتابلرین کورجک مذکور غراردونک مذکور فلبو
اوزرنده طوقسان یدی بیک بشیوز یتمش اکی آقچه الیم و حفی
ظاهر اولمش مذکور فلبودن بونلروک اتدوکلری حسابیه قناعت ادرمسن
دنیلدی دخی مذکور فلبو اقرار ادوب ابتدی کیم مذکور لر اتدوکی حسابیه
و کتابیه قناعت اتدوم مذکور غراردویه طوقسان یدی بیک بشیوز یتمش اکی
آقچه بورجوم واردر دیدی اما بنوم دخی مذکور فلبو قاتنده انده غلاطهده یکرم بر
پاستو فلور دین چوقه و ... چوقه (dört beş kelime silik) وار دیدی
مذکور (alt tarafı silik ve kopuk) (رمضان ۸۸۳)

^۶ Bu İtalyan tâcirlerini H. 884 ve 885 yıllarında Bursa'da Çuha (yünlü kumaş) ticaretile meşgul buluyoruz.

VESİKA 7.

Osmanlı tâcirlerinin İtalyan tâcirlerinden aldıkları yün kumaş bedeli için yaptıkları senet, 24 Ramazan 883/19 Aralık 1478, v. 46 (Bak. Foto 2).

شهد الحاج مصطفى بن الحاج محمد وقره كوز بن عبدالله بن لكريد بن فرنجشكو الفرنتوني على ذمة مصطفى بن لطفي البروسوى المتمكن بمحروسة استنبول من ثمن الجوق مبلغ ٣٤٠ ولدنوب بن پيرو الفرنتوني من ثمن الجوق على ذمة مصطفى المذكور مبلغ مأتين وخمسة وثلثين درهماً ولبناديد بن انتون الفرنتوني من ثمن الجوق مبلغ ستمائة وخمسة وتسعون درهماً شهادة صحيحة شرعية ثم وكلوا بقبض معهم ذنوب بن پيرو المذكور في ٢٤ رمضان ٨٨٣

شهود الحال : كمال الفقيه ويوسف بن عبدالله العتيق
واسحق بن عبدالله العتيق

VESİKA 8.

Hoca Sadreddin Şâmi'nin Bursa'da vefat eden Floransa'lı Aleş oğlu Piyero (Alessio oğlu Piero)'dan alacağı hakkında, 6 Zilka'de 883 / 24 Ocak 1479, v. 39 b.

سبب تحرير اولدرکم خواجه صدرالدين شامى نك بونده بروسه ده وفات ايدن الش اوغلى پيروده ٨٦٠٠٠ آقچهسى وارايمش ومذكور پيرونك دخى زانوبادشته بن جليان نام افرنجده⁷ آلمى وارايمش وبرتو وتوبيك وآنديا پچلوى صانت نام درت فرنكده نمقدار اليمى وار ايسه ميخال اوغلى ني قوله نام كافره تملك اتدى ديدى كيم مذكورلردن نمقدار تحصيل ايدرسه كندونك اولسون ديدى

⁷ Zano (Zani) Badišta (Battista?) veya Batišto, Galata'lı Geneviz tâciri olup H. 896 sicillerinde de adı geçer (sicil def. A 8/8, 1 Rebi'ülevvel 896). krş. vesika 4.

حرره ذلك في ٦ ذى القعدة سنة ٨٨٣

شهود الحال : الياس بن محمد
واسحق بن عبدالله العتيق
ومحمد بن شيخ علي
واياس بن عبدالله العتيق
وخواجه عمر
وحاجي نصوح

صدرالدين بن عبد الرحيم شامي ديدى كه پيرونك او درت كشي اوزرنده كه
اليمرين نيقوليه تملك اتم مذکور پيرو اوزرنده كه ٨٦٠٠٠ آقچه حقومك
٣٠٠٠٠ آقچه سندن واز كچدم پيرو اوزرنده ٥٦٠٠٠ آقچه حقم باقي قالدی
١٣ ذى القعدة ٨٨٣

VESİKA 9.

Antalya iskelesi gümrük âmili (mültezimi) Hacı Bayezid oğlu Hacı Nasûh'un Bursa'da alacakları hakkında, 4 Zilka'de 883/27 Ocak 1479, v. 43.

سبب تحریر اولدرکیم آطالیه اسکله سن دوتان حاجی بایزید اوغلی حاجی
نصوح قرمانلو علی وخازن اوغلی شمس الدین نام کمسنه لری ایل اوزرنده
اولان آلیملرین جمع ایتمه وکیل نصب اتمش ایش مذکورین وکیل لردخی
مذکور موکل لری آلمندن ٢٢٧٢٠ نقد آقچه وایکی اشرفی و اوچ فرنکی
فلوری^٨ جمع ادوب مولانا ولدان افندیده^٩ امانت قومش لری ایدی الحاله هذه
مبلغ مذکور واول بش فلوری مذکور حاجی نصوح مذکور مولانا الندن
بی قصور تسلیم اولندی ودخی انصاری قولى فارس نام خواجه نك مذکور
حاجی نصوح سکر بهاسندن وکمر وکدن ٦٤٨٥ آقچه بورجی وار ایش
مذکور فارس مبلغ مذکور مولانا ولدان افندی قاتنده امانت دوتوب مذکور

^٨ Bu tarihlerde Mısır Eşrefî altını 45-47 akça ve Frengî (Venedik) altını 47-49 akça idi.

^٩ Bursa kadılığından iki defa Kadıaskerliğe getirilen Vildan Mehmed efendi için bak. Şakâynık, terc. s. 215-217; krş. yukarıda not 1.

دايننه تسليم ادهسز ديمش ايدى الحاله هذه اول ٦٤٨٥ آقچه دخى مذکور
 حاجى نصوح تسليم اولندى
 منها نقد آقچه ٥٣٠ اشرفى ١٥ افرنجى سكه ١٢ يکون ٦٤٨٥
 حرره ذلك وجرى فى ٤ ذى القعدة سنه ٨٨٣

شهود الحال : قواقلو دفتر دار بدرالدين وشبلى زاده ومولانا زينل واعظ
 ومولانا محى الدين الفقيه ومولانا ناصر الدين الفقيه
 ويوسف بن عبدالله العتيق واسحق بن عبدالله العتيق
 ثبته له الفقير الكاتب

VESİKA ١٠.

Ölen Piyero b. Aleş (Piero b. Alessio)'in Galata'da oturan Bartolomi b. Sant üzerinde ipek bedeli olarak alacağı hakkında, 25 Zilka'de 883/17 Şubat 1479, v. 47 a. (Bak. Foto III).

شهد يوركى بن ميخال وفرانجشقو بن يوروبان لپيرو بن الش الافرنج
 المتوفى بمحروسة بروسه على برتلوى بن صانت الافرنج المتمكن الان بمحروسة
 غلاطه من ثمن الابرشيم الاسترايادى قدره الف ح ع م لدره ابريشمدر
 (öyle!) بهر لدره فى ٦١ مبلغ ٦٧٢٠٠/١٠ فانهى ما فيه الى المولى الحاكم
 بمحروسة غلاطه¹¹

مولانا كمال حسام بن محمود وسيدى بن عبدالله العتيق
 والحاج على بن منصور

¹⁰ Yekûn yanlış.

¹¹ Karşıla Vesika 8.

VESİKA 11.

Beylik altın almak için galle pazarı mukata'asından para alınması, Muharrem 884 / Nisan 1479, v. 73 b.

سبب تحریر حجت اولدرکی محروسه بروسه نك غله بازارین اوچ یله
اوچیوز الی بیک آقچه مقاطعیه طوتان خواجه صاتی قوی سلیمان وکاتب
شهاب الدین قوی حضر مذکور ایشک قسطنطنیه حکم همایون موجبیه بکک
التون آلتی ایچون مولانا حاکم موقع اعلاه دام فضله وعلاه خدمتیرینه جمعا
یتمش بیک آقچه تسلیم ایلا دیلر مشارالیه مولانا خدمتیری دخی مبلغ مذکور
بی قصور الوب بکک ایچون آلتان التون بهاسنه تسلیم اتدیلر. محرم ۸۸۴

VESİKA 12.

Hintli tâcir Hoca Mahmud Gâvân'ın ticaret eşyasile Osmanlı ülkesine göndermiş olduğu dört vekilinden birinin ölümünden önce yaptığı ikrar ve ölümünden sonra yapılacak muamele hakkında Sultana gönderilen yazı, 25 Muharrem 884 / 19 Nisan 1479, v. 78 b. (Bak. Foto IV).

دولت اشکنه معروض اولن اولدرکی محمود کوآن نام هندوستانی خواجه
کیم خواجه جهان دیمک ایله معروف ایمش فقیه محمد و شمس الدین و مجد الدین
وعبدالله نام درت نفر کسسته لری کندو یرینه وکیل نصب ادوب بونده انواع
اقشه وامتعه و یروب روم دیارینه تجارة اتمکه ارسال اتمش و کلاء
مذکورون دخی اول کندولره تسلیم اولنان قاشلری و متاعلری الوب دیار
رومه کلورکن مذکور شمس الدین عربستان دیارنده وفات ایلامش باقی اوچ
نفر بونده بروسه به کلمش طوروب بیع و شرا و تجارة ادرکن اشبو محرم
اینک یکریم دردنچی کونی جمعه کون مذکور فقیه احمد¹² دخی محمود پاشا
کاربان سراینده بقاء مجلس باد اخرته انتقال ایلدی و مذکور متوفی فقیه
محمد خسته یاتورکن مسلمانلردن جمع کثیر حضورنه دعوت ادوب بعده حاضر
اولن جماعتی اشهاد ادوب ایتمش کیم مذکور خواجه جهانک جمیع مالنه ورزقنه

بن نیجه وکیل ایسم اشبوجا مذکورین مجدالدین و عبدالله انلر دخی ایله وکیل لردر دیمش وکندو یرینه خواجه بدرالدین بن مبارکشاه کیلاز، نام خواجه ناظر نصب ایلامش و وکلاء مذکورون بونده بروسیه کللدن برو موکل لری خواجه جهانیه متعلق اولان مال ااقشه دن و غیرندن نه وارسه بر غیرى حجره ده طورر ایمش (اوچنك)¹² کندولرك رزقندن ممتاز ایمش حاجت اولدوغی وقت اوچنك اتفاقیله امور مصلحت نه ایسه کورروب کیرو قفل اوروب مهرلرلر ایمش و مذکور فقیه محمد خسته اولدوغی کبی همان مذکور خواجه نك رزق اولدوغی حجره یه بر نیجه یردن دخی قفل اوروب اوزرینه بر نیجه مهر ایلامش وفات اتدوکی وقت فقیر دعاجیه اعلام اولندی پادشاهك بیت المالچیلری ایله ویت المال ناظرینك ادمیسی و بونلردن مسلمانلردن معتمد کمنه لر ایله اوزرینه وارلوب اول وفات ایلین مذکور فقیه محمد دخی حجره سندن چقارلوب دفن اتدرلدی و انك دخی حجره سنه محکم قفل اورلدی و بر نیجه یرندن مهرلندی و اول اولدن مقفل و مختوم اولن حجره نك میری نامنه تکرار مهرلری اورلدی الحاله هذه اول ایکی حجره نك اکسی دخی مهرلو و مقفل در و مذکور متوفی فقیه احمد¹² اشهاد اجلی ایچون احضار اتدوکی مسلمانلردن خواجه عمر بن محمد چلبی و خواجه ولی بن لطف الله و خواجه مصلح الدین بن محمد و خواجه شمس الدین محمود و بونلردن غیرى جمع کثیر مذکور فقیه محمد وجه مذکور اوزرینه اقرار اتدوکنه و مذکور خواجه بدر الدینی ناظر نصب اتدوکنه شهادت اتدیلر ایله اولسه کیفیت حال ثبت اولنوب دعا نامه دولت اشکنه عرض اولندی باقی فرمان رای عالییه مفوضدر

¹² Mehmed olacak.

¹³ Satır üstünde ilâve.

VESİKA 13.

Françeško (Francesco) b. Krko (?) ile Yusuf arasında bir alacak meselesi hakkında, 27 Rebi'ülevvel 884/19 Haziran 1479, v.106 a.

سبب تحریر اولدرکی فرنچشکو بن کرقو نام افرنجک عرب اوغلی آزاده سی
یوسف نام کسسه اوزرنده قرض حسن واجرة سفینه بقیه سندن اون طقوز
بیک بشیوز آقچه آلمی وار ایمش اصلی قرق طقوز بیک بشیوز آقچه ایمش
مذکور فرنچشکو باقی قلان مبلغ مذکورک قبضنه دارنده مکتوب لویز اوغلی
لوک نام افرنجی وکیل نصب ایمش مذکور حاجی یوسف دخی مبلغ مذکور دن
بیک بشیوز آقچه سی تسلیم ادوب اون سکزیبیک آقچه باقی قالمش و مذکور
حاجی یوسفک مذکور فرنچشکو قاتنده اوتوز چوال حنا واکى دنک سناء مکی
و بر دنک ضمع و بر دنک عود القرح و بر دنک سورنجان و بر قنطار نوبت
شکر و یوز کوحله (؟) و درت دستی کابل مری ویش دستی مری لیمون
و تحمیناً اکیوز مد بغدادی رهن وار ایمش مودانیه ده ایمش الحاله هذه مذکور
حاجی سنان¹⁴ مذکور وکیل لوک بن لویزه اذن واجازت ویردی کم ذکر اولان
رهنلروک اول اکیوز مد بغدادین ماعداسنی بونده بروسه یه کتر ب مذکور
حاجی سنان دخی وکیل مذکور معرفتیه اول رهنلری صاتوب باقی قلان
دینی ادا ایلیه اذنأ صحیحاً شرعياً و بو ازره مذکور لوک حجت طلب اتدوکی
ایچون کتب اولنوب الله ویرلدى ۲۷ ربیع الاول ۸۸۴

شهود الحال : پیری بن أحمد و أحمد بن محمد و یوسف بن داود

و زکریا بن منتشا

¹⁴ Hacı Sinanüddin Yusuf.

VESİKA 14.

Dımaşk'ta vefat eden Yâr - Ahmed'in beytülmale kalan mirası hakkında, 9 Rebi'üldahir 884/30 Haziran 1479, 113 a.

سبب تحریر اولدرکی بروساده واقع اولان بیت الماله پادشاه قبلندن ناظر اولان پیراخی اوغلی ارسلانیه مدرسی مولانا عبدالقادر مجلس شرعه اقرار ادوب ابتدیکم محروسه دمشقده وفات ایلین احمد اوغلی یار احمدوک ترکه سندن بیت المال اولان نقد قرق بربیک بیش یوز التمش بر آقچه و حین قسمتده بیک بیش یوز آقچه بهایه طوتلمش ترکه سنه وصی اولان علی اوغلی الحاج حسن النندن آلوب دولت اشکنه کوندردم دیدی

۹ ربیع الآخر ۸۸۴

VESİKA 15.

Debbag Yusuf'un Hoca Sinan'a ipek bedelinden borcu hakkında, Cemâziyel-evvel, 884/21 Temmuz - 19 Ağustos 1479, v. 127.

هذا ذكر ما اقر واعترف المدعو يوسف بن محمود الدباغ بان عليه وفي ذمته لخواجه الحاج سنان بن عبدالله العتيق مبلغ الف ومائتي درهم من ثمن الابریش المشترى المقبوض مؤجلاً في تاريخه الى سنة كاملة اقراراً صحيحاً شرعياً مصداقاً من قبله.

(۸۸۴ جمادی الاول)

VESİKA 16.

Benadid (Benedetto) b. Anton'un yünlü kumaş satışından çuhacı Yusuf'dan alacağı hakkında, 7 Cemâziyelevvel 884/27 Temmuz 1479, v. 127.

اقر واعترف المدعو يوسف الجوقی عتيق حانمتای مزید بان عليه للمدعو بنادید بن انتون مبلغ الفین وثلثمائه درهم مؤجلاً من تاريخه الى شهر واحد.

الف وثلاثمائة من ثمن الجوق والف من جهة القرض وكفل بالمبلغ سيدي محمود بن عوض والياس عتيق يوسف ثم اقر واعترف يوسف المذكور بان عليه للمدعو ذنوب بن پيرو مبلغ الفين وتسعمائة وسبعين درهماً من ثمن الجوق مؤجلاً من تاريخه الى ثلاثة اشهر وكفل بالمبلغ الكفيلان المذكور شهود الحال: يوسف بن حاجي وسيد محمد بن السيد احمد والحاج نصوح بن اسماعيل
٧ جمادى الاول ٨٨٤

VESİKA 17.

Şamlı Ömer'in Bursa kemhası satışından Hoca Sadreddin Şâmi'ye borcu hakkında, Cemâziyelevvel 884/21 Temmuz - 19 Ağustos 1479, v. 133.

اقر واعترف الحاج عمر بن الحاج احمد الشامي للخواجه صدرالدين الشامي بمبلغ اربعة الاف درهم ثلاثة آلاف من ثمن عشر قطع من الكمخاء البروساوى والف من جهة القرض الحسن مؤجلاً من تاريخه الى اربعة اشهر اقراراً صحيحاً شرعياً مصداقاً من قبله

شهود الحال: الحاج بكر بن عثمان القوافي والحاج حضر بن محمد
والحاج حسين بن حسن والحاج عثمان بن قاسم المؤذن
جمادى الاول ٨٨٤

VESİKA 18.

Mihal b. Todoru'nun Hoca Bahşâyîş'e Bursa munakkaş kadîfesi satışından borcu hakkında, 1 Cemâziyelâhir 884/ 20 Ağustos 1479, v. 148.

هذا ذكر ما اقر واعترف ميخال بن تودرو عن قريه كبرى تاشي بان عليه لخواجه بخشايش بن ايغوت مبلغ الف وستين وخمسة درهماً تسعمائة من جهة القرض الحسن وباقيه من ثمن القطيفة المنقشة البروسه المقبوضة مؤجلاً من تاريخ الكتاب الى ثلاثة اشهر حرر في غرة جمادى الاخر سنة ٨٨٤

VESİKA 19.

Floransa'lı Bartolomei'nin (Bartolomei) Hacı Ahmed'e sof satışından borcu hakkında, 4 Cemâziyelâhir 884/ 23 Ağustos 1479, v. 145.

هذا ذكر ما اقر الحاج احمد بن پير محمد الجوقى بانه له على ذمة برتلوى بن كريز الافرنجى الفرتونى مبلغ اثنين وثلثين الف درهم وثلثمائة وسبعين درهماً من ثمن الصوف عدده مائة وتسع وخمسون قطعة وان المبلغ المذكور قد تقبض اليه من يده ولا يبقى ما عليه شئ اصلاً وصدق اقراره بناديد بن انتون الوكيل
٤ جمادى الاخر ٨٨٤

VESİKA 20.

Bursa gümrüğünü mukata'aya (iltizama) alan Gelibolulu Mihayil oğlu İlyas ile eski mültezim Tireli Yahudi İlyas oğlu Musa arasındaki hesaplaşma hakkında, 23 Şa'ban 884 / 10 Kasım 1479, v. 187 a.

سبب تحریر اولدر کیم سنه اثنی وثمانین وثمانمائه ذی الحجه سی غره سندن اوچ ییله دکین محروسه بروسا کمر وکنی مقاطعیه دوتان کلیبولیلی میخایل اوغلی الیاس مجلس شریعتده شیله اقرار و اعتراف قلوب ایندی کیم ذکر اولان تاریخ اچنده مذکور ایشی بندن اول متصرف اولان تیره لو الیاس اوغلی یهودی موسی افتخار العلماء الکرام مختار الفضلاء الفخام مولانا ولدان دام فضله خدمت لرینه خاصه خرج اجلی ایچون والتون آلمق ایچون مذکور ایشک حاصلندن آتمش بیک آقچه تسلیم ادوب بونک اوزرینه مذکور مولانا ولدان خدمت لرندن حجت شرعیه آلمش ایمش صکره مذکور ایشی بن آرتیروب آلوب مذکور یهودی موسیدن متصرف اولدوغی آیلروک حسابن و کتابن طلب ایدجک بکا حساب کوستروب اول حجتی دخی بکا ویردی الوب واروب اول التمش بیک آقچه دولت اشکنده حسابه کچوردوم و بو ذکر اولان التمش بیک آقچه دن زیاده مشارالیه مولانا ولدان خدمت لرینه مذکور ایشک حاصلندن هیچ نسنه تسلیم اولمادی دیدی اقراراً صحیحاً شرعياً و اعترافاً صریحاً مرعياً مذکور الیاسی خواجه افندی و کالتله تصدیق اندی

VESİKA 21.

Şirazlı Hoca Hasan'ın Bursa kumaşı satışından Hoca Şemseddin'e ve Osman'a borcu hakkında, 13 Şevval 884/ 28 Aralık 1479.

هذا ذكرما اقر الخواجه حسن بن كمال بن عماد الشيرازى بان عليه
وفى ذمته لخواجه شمس الدين بن محمد و عثمان الحسن كيف مبلغ عشرة آلاف
تكنجه فضية سلطان شاه رخية¹⁵ مؤجلاً من تاريخه الى سبع اشهر متواليه من
ثمان القماش البروساى اقراراً مصداقاً من قبله

۱۳ شوال ۸۸۴

VESİKA 22.

Gelibolu'lu İlyas b. Mihayil'in Londra ve Virvir (Wervicq ?) kumaşı bedeli olarak Yahudi Heskiya'ya borcu hakkında, 6 Ramazan 884/ 21 Kasım 1479, 198 a.

هذا ذكرما اقر اعترف الياس بن ميخايل الكليولى بان عليه وفى ذمته
لحسكيا بن الياس اليهودى مبلغ ثمانية آلاف درهم من ثمن ستة قطعة من الجوق
يقال لقطعتها باستو^{16a} اربع قطعها منسوبة الى لوندريه اثنتا قطعها منسوبة الى
ويروير والفان من القرض الحسن مؤجلاً من تاريخ الى ۶ رمضان ۸۸۵
الحاج مصطفى بن محمد وعمر بن خليل واحمد بن محمد
ومحمود بن صالح وحسن بن ... وعيسى بن سلوى

VESİKA 23.

Bursa baharat kantarını iltizama almış olan Mehmed oğlu Mustafa'nın İskender'den alacağı hakkında, 22 Ramazan 884/ 7 Aralık 1479, 201 a.

سابقا بروسهده اولان فلفل ونيل وعصفور قنطارين مقاطعيه دوتان
محمد اوغلى صندوقجى مصطفى اقرار قلوب ايتدى كيم دارنده مكتوب حسن

¹⁵ Bir şâhrûhî gümüş akça 6 Osmanlı akçası idi (Barkan, *Kanunlar*, I, s. 146).

^{16a} Bir Pastav yarım denktir (Prilozi, II, 71-72). Bir denge 50 top kumaş girer (Barkan, *Kanunlar*, I, s. 212).

اوغلی اسکندر اوزرنده بوزخانه اجاره سی بهاسندن بیک بیشوز آقچه حقوق وارایدی بیش یوز آقچه سنی اولده آلدوم ایدی بیک آقچم باقی قالدی الحاله هذه اول بیک آقچه دخی الوب حوالیه کلن مراد نام پادشاه اعظم قولنه تسلیم ایلدوم دیدی واوزرنده هیچ وجهله حقوق قالمادی دیدی و خاتونی عبدالله قزی دولت کفیل ایدی انده دخی حقوق قالمادی دیدی

۲۲ رمضان ۸۸۴

شهود الحال : مصطفی بن رمضان والحاج محمد بن بوستان
والحاج حسین بن حسن وپیری بن یوسف العتیق

VESİKA 24.

Orhan Padişah'ın Eski Bezzâzistanı'nın mukata'aya verilmesi hakkında, 4 Ramazan 884/19 Kasım 1479, 207 a.

سبب تحریر اولدرکم دده بالینک عبد مأذونی حسین اورخان پادشاهک اسکی بزازستان کاربان سراینی تاریخ کتابدن تمام بریبله دکین اوتوز درت بیک بیش یوز آقچه مقاطعیه دوتدوم دیدی و مذکور دده بالی و ابوبکر اوغلی سیدی علی ماله کفیل اولدیلر

۴ رمضان ۸۸۴

VESİKA 25.

Ankara sabunhanelerini iltizama almış olan Galatalı Anton oğlu Skroz (?) un orada başkasının sabun satmasına mani olduğu hakkında, 8 Zilka'de 884/21 Ocak 1480, v. 222b.

محروسه* آنقره صابونخانهلرین مقاطعیه دوتان آنتون اوغلی ثقروز عن غلاطه اقرار ادوب ایتدی کم دارنده مکتوب نیزی اوغلی آزاده سی خواجه حاجی فیروز آنده آنقره یه اون اوچ یوک¹⁶ صابون کترب اول اون اوچ یوک صابونی بنوم اذنسوز خفیه صاتدوغی ایچون آقچه لرین الوب بکلك ادوب

¹⁶ Bu vesika kenarında "bir yük iki yüz kırk vakiyye" yazılıdır. Harir yükü ise 61.5 Kg. idi (W. Hinz, *Islamische Masse*, s. 36).

مرورای اوغلی خواجه شیخ یاننده قومش ایدوم صکره اول اون اوچ یوک
صابونک اون یوکن ادم حاجی حمزه اوغلی پیری بتورمش و اوچ یوکن داخی
بنومله بتوروب مذکور شیخی قاتنده صابون بهاسندن تمقدار آقچه وارسه
بر آقچه یمبوب ویرسونلر دیدی مذکور ایله اولسه کیفیت حال آنقره
قاضیسنه اعلام اولندی ۸ ذی القعدة ۸۸۴

احمد بن عبدالله العتیق و خواجه جعفر بن جمال شیر مرد عتیق¹⁷

VESİKA 26.

Bursa mizânından gelen hâsılâtın merkeze gönderilmesi hakkında, Zilka'de sonları 884/1480 Şubat ortaları, v. 225 a.

سبب تحریر اولدرکی درگاه معلادن حکم همایون وارد اولوب مضمون
شریفنده شیمدیکیحالده درگاه معلامه مکتوب کوندروب بروسه میزانی¹⁸
محصولندن جمع اولمش حاضر یوز بیک آقچه وارد کرکدرکه اول حاضر
اولان یوز بیک آقچه وحکم وارنجه داخی نه حاصل اولدی اونیداخی ضم
ادوب بیقصور قاپومه کوندره سز دیو امر اولنمش امر شریفه امثال اولنوب
اول یوز بیک صکره حاصل اولان یوز الی بش بیک آقچه ضم اولنوب
جمعاً اکی یوز الی بیش بیک آقچه حاصل اولوب مذکور حوالیه کلان مراد
ایله وبوخدمت ایچون ارسال اولان سلحدار مصطفی ایله وعامل مصلح الدین
ایله دولت اشکینه [ارسال] اولندی

منها النقد آقچه : 220,540
افرنج سکه حسنه : 664 بها 30,212
سلطانیه سکه حسنه : 56 بها 2548
اشرفیه سکه : 40 بها 1700
حرر فی اواخر ذی القعدة

¹⁷ Sabun yasağı için bak. Anhegger-İnalçık, *Kanünnâme*, no. 50.

¹⁸ Bursa mizânı için bak. yukarıda s. 58.

VESİKA 27.

Borçlarını ödemededen kaçan Acem Şükrullah'ın bıraktığı ipek kuşakların satılıp borçlarının ödenmesi hakkında, 10 Muharrem 885/22 Mart 1480, 261 a.

سبب تحریر اولدرکی بروسا بیت المالن دوتان احمد بن حمزه اقرار ایدوب
ایتدیکم قزی اوغلی شکرالله نام عجم بونده بوساده کسدللو مولانا مصلح الدین¹⁹
قاضی ایکن بورجلی اولب صنوب شهردن چقمش کتمش وبونده بروساده
المالیک محله سنده برکارخانه ده اوتوز طقوز عدد شهری قوشاق مشدودی
قالوب مذکور مولانا مصلح الدین اول مشدودلری مذکور شکرالله ک داینلری
خواجه عوض اوغلی محمود چلبی²⁰ یه واسکی عسس باشی خواجه سنانه امر
ایدوب دوقوتدورک تمام اولسون صکره صایلوب ایچندن خرجی چیقاریلوب
باقیسی غربا اراسنده حصه اولونا دتمش ایمش مذکورلر داخی دوقوتدوروب
۱۵۴۳ [آقچه] صرف اتمش و اچندن اون ایکی عدد قوشاگی چقاروب ۱۶۰
آقچه حاصل اولوب اچندن خرجی ۱۵۴۳ آقچه در چقاروب آلمش باقی
۲۷ پاره قوشاق مذکوران داینلر قاتنده دورور ایمش و مذکور شکرالله
اوزرنده المالیک محله سی امامی مولانا سیدی احمد ک دخی ۹۰۰۰ آقچه ثابت
آلمی اولوب مذکور مولانا سیدی احمد ک ترکه سی بیت المال اولدوغی جهتدن
اول ۹۰۰۰ دینی اچون اول باقی قالان یکرم یدی قوشاق وصاتیلان
قوشاقلر بهاسندن باقی قالان اون سکز آقچه مذکوران محمود چلبی وخواجه سنان
الرنندن بی قصور الدوم دیدی مذکورلر داخی تصدیق اتدیلر ۱۰ محرم ۸۸۵
شهود الحال : مصطفی بن محمد والحاج خیر الدین عتیق قره سکید
و ابراهیم بن عبدالله العتیق والسید محمود بن السید ابراهیم

¹⁹ Bursa ve İstanbul kadıliklarında bulunduktan sonra Fatih Mehmed'in son zamanında kadiasker olan Kesdelli yahut Kastelâni H. 901 (21.IX.1495 de başlar) de ölmüştür (bak. *Şakâ-yık*, terc., s. 161-166).

²⁰ Hacı İvaz Paşa'nın oğlu Mahmud Çelebi için bak. İstanbul, İktisat Fakültesi Mec., XI (1953-54), s. 60.

VESİKA 28.

Bursa gümrüğünü iltizamında tutan İlyas b. Mihayil'in havale ile para vermesi hakkında, Safer sonları 885/1480 Mayıs ortaları, v. 286 a.

سبب تحریر اولدرکی دارنده مکتوب محروسهٔ بروسه نك كمر وكن دوتان
كلیبولی الیاس بن میخایل الندن مذکور ایشك قسطندن حوالیه کلان
سلحدار مصطفی معرفتیه بوز مصالحی ایچون اشبو مبارک صفر آینک
یکرم پیشنجی کونندن قرق اوچر آقچه حسابی اوزرینه یوز یتمش یدی
اشرفی²¹ و اوچ یوز سکسان طقوز نقد آقچه الندی کم جمعاً حسابده سکز بیک
آقچه اولور ایله اولسه بو وثیقه بر سبیل حجت [تحریر] اولنوب مذکور عامل
وخواجه مصطفی طلباری ایله ویرلدی [اواخر صفر ۸۸۵]

VESİKA 29.

Bursa gümrüğü iltizamını Maryot adlı Efrenc elinden arttırma suretile tekrar alan İlyas'ın Maryot'tan alacağı hakkında, Safer 885/12 Nisan - 10 Mayıs 1480, v. 281 a.

سبب تحریر اولدرکی عتبهٔ علیادن حکم همایون وارد اولوب مضمون
شریفنده شیمدکیحالده بروسا کمر وکنی دوتان الیاس درکاه معلامه کلوب
بوندن اول بروسانک کمر وکن آلیجق ماریوت تام افرنج آرتروب الومدن
الوب اوچ آی متصرف اولدقدن صکره تکرار آرتروب آلیجق سکز بیک
یوز اون درت آقچه ویردی دیو بلدردی امدی مذکور ایش قسط الیوم اوزرینه
اوچ آیده اوتوز بیک آقچه اولور اشته مذکور لری انده برابر کوندردوم
و بیوردوم که واردوغی کبی تفتیش اده سز کوره سز مذکور ماریوت نه تسلیم
ایتمش ایسه تمام بلدو کدن صکره اوزرینه قسط الیوم دن باقی نه قالورسه
بی قصور قسط الیوم اوزرینه مذکور ماریوتدن حکم ادوب آلیوره سز دیو امر
اولنش امر شریفه امتثال اولنوب مذکوران الیاس و ماریوت مجلس شرعه

²¹ Eşrefî altın 26 no. vesikada 42.5 akçadır.

احضار اولنوب قضیه لری تفتیش اولندقدہ يوم القسط حسابی اوزرینه مذکور الیاسک مذکور ماریوت اوزرنده بیش بیک یوز بکرم آقچه حقى ظاهر اولدی ومبلغ مذکور حکم همایون موجیله مذکور ماریوتدن مذکور الیاسه حکم اولندی ومحضر احمد نام کمسنیه حق سعى دیو اولدن طقوز یوز آقچه ویرلش ایمش اول طقوز یوز آقچه داخی مذکور ماریوتدن مذکور الیاسه حکم اولندی مذکور الیاس داخی مبلغین مذکورین الوب قبض اتدوکنندن صکره اقرار ادوب ایتدی که مذکور ماریوت اوزرنده هیچ وجهله حقوق قالمادی ومذکور ماریوتله هیچ وجهله دعوام وخصومت یوقدر دیدی مذکور ماریوت دخی تصدیق اتدی (۸۸۵ صفر)

شهود الحال : الحاج نصوح بن اسمعیل والحاج مصطفى بن يوسف
وپیری بن احمد والخواجه شمس الدین احمد بن محمد صوفی
وحسین عتیق خضر

VESİKA 30.

Bezzâzîstana kumaş ölçücülüğüne emîn tayini hakkında, 27 Safer 885/19 Mayıs 1480, v.287 a.

سبب تحریر اولدرکی محروسه بروسا احتسابن دوتان حصار بک اوغلی مصطفى چلبی اقرار ادوب ایتدی کم دارنده مکتوب الیاس اوغلی پیری [بی] ذکر اولنان تاریخده بزازستان قاش اولچوجلکنه امین نصب ایتمش ایدوم الحاله هذه مذکور پیری نك حسابن کتابن کورب نه حاصل اتدی ایسه بزه تسلیم اتدی دیدی اوزرنده نسیم قالمادی دیدی ۲۷ صفر ۸۸۵

VESİKA 31.

Marmara Denizi iskelelerine gümrük emini tayin olunan Yahudi Arslan'ın Bursa'da satılmak üzere getirilen Drama hâsları princinden aldığı gümrük hakkında, 12 Cemaziyelulâ 885/ 20 Temmuz 1480, v. 324 a.

سبب تحریر اولدر کی میخالیج و کلیوک و مودانیه و شیلی و ازنکمید و قرشنلو و نکیده و فلوکرین و طاریجی و پندیک و سکی اسکلهلری کمر و کنه پادشاه قبلندن امین اولان یهودی ارسلان اقرار ادوب ایتدی کم روم ایلنده درامه حاصلرین مقاطعیه دوتان باجدار خیر الدینک آدمیلری حاملان مکتوب اسکندر و محمود بونده کلیوک اسکله سنه بورسده صاتلمق ایچون استانبول مدی ایله یوز قرق بیش مد پرنج کتور مشلر ایدی مذکور پرنجدن عادت اوزرینه بیش یوز یکریم اکی آقچه کمر وک آلدیم دیدی ۲ جمادی الاولی ۸۸۵

و دخی مذکور امین اقرار ادوب ایتدی کی روم ایلنده یرو سنک (؟) ارغی چلتو کین مقاطعیه دوتان یاعی (؟) اوغلی بالی بک آدمیسی مصطفی مذکور ایشک حاصلندن بونده بورسده صاتلمق ایچون استانبول مدی ایله قرق بیش مد پرنج مودانیه اسکله سنه کتور مشلر عادت اوزرینه یوز آلتمش اکی آقچه رسم کمر وک آلدیم دیدی

۱۲ جمادی الاولی ۸۸۵

VESİKA 32.

Floransa'lı Zenob (Zenobio) b. Pihero'nun Esterâbâdî ibrişim satışından Erzincanlı Ermeni Vlazad b. Kaçriz'e (?) borcu hakkında, 23 Cemeziyelevvel 885/31 Temmuz 1480, v. 330.

شهد الخواجه عوض بن عبدالله و برتلومی بن انتون لولازد بن قاجریر الارمنی الارزنجانى بان على ذمة ذنوب بن پیرو الافرنج الفرنتونی المتمعن بمحروسة غلاطه مبلغ ست عشر الاف درهم و سبعائة درهم و ثمان

واربعين درهماً من ثمن ثلثمائة وثمان واربعين لدرة في الابرشيم
الاسترابادى المقبوض وان حامل الكتاب جوان بن برتلومى الفرنتوني قدكان
كفل بالمبلغ المذكور بامرہ ثم ان الدائن المذكور قد قبض و تسلم المبلغ
المكفول المذكور من الكيفل المذكور فله حق المطالبة والرجوع بما اداہ عليه
ثم وكل الكيفل المذكور الافرنج المدعو اوبارتو بن نيقوله المتمكن بغلاطہ
وانابه مناب نفسه بقبض المبلغ المذكور وطلبه ان قبل فانہى الى قاضى غلاطہ
٢٣ جمادى الاول ٨٨٥

VESİKA 33.

Yahudi İvaz ve Yahşi'nin ibrişim satışından Hoca Cemâleddin'e borçları hakkında, 26 Cemâziyelevvel 885/4 Ağustos 1480, v. 331 a.

هذا ذكر ما اقر واعترف عوض بن اسحاق اليهودى القسطمونى المتمكن
الان بمحروسة استانبول بمحلة الخواجه ادمسن (؟) ويخشى بن موسى اليهودى
القسطمونى المتمكن فى المحلة مذكورة بان عليهما وفى ذمتها لخواجه جمال الدين
يوسف بن ابى ناصر مبلغ احد وعشرين الف درهم ومائتين وخمسين درهماً من ثمن
اربعمائة وخمسين لدرة من الابرشيم الاسترابادى المقبوض مؤجلاً من تاريخ
الكتاب الى ستة اشهر ثم كفل كل واحد منهما بما على ذمة الاخر اقراراً
صحیحاً شرعياً مصداقاً من قبل الخواجه غياث بن الخواجه يعقوب الوكيل
تصديقاً شرعياً وجاهاً

٢٦ جمادى الاول ٨٨٥

VESİKA 34.

Bursa'da Yonardo b. Anton'un borc davası, Cemâziyelevvel 885/Temmuz 1480. v. 333b.

سبب تحرير اولدركى عتبه* عليادن حكم همايون وارد اولوب مضمون
شريفنده انده بروساده اولان يوناردوين انتون نام افرنج اوزرنده زورزى

قرنداشی ویاقو نام افرنجك اوج بيلك یدی یوز آقچه سی وار ایمش مذکور زورزیه حواله آتمش ایله اولسه قلوم محمود کوندردوم و بیوردوم که واردوغی کبی مذکور فرنکدن مبلغ مذکور بی قصور الوب عتبه علیامه ارسال اده سز واکر ویرمیوب نوعا نزاع ادرسه مذکور قلومله بونده درگاه معلومه کوندره سز دیو امر اولنش امر شریفه امثال اولنوب مذکور یوناردو احضار اولنوب مبلغ مذکور طلب اولندقدده بورجوم یوقدر دیو نزاع اندوکی سبیدن مذکور یوناردو موسی اوغلی محمد نام کمنه وکیل نصب ادوب مذکور محمود قوشوب انده استانبوله برابر کوندردی ایتدی کی وارب انده مذکور زورزی ایله برابر اولوب خصومت اده اوزرینه شرعله سنه اثبات ایدرسه ادا اده صکره عتبه علیادن کرو حکم همایون وارد اولوب مضمون شریفنده مذکور محمدک وکالتی شرعله ظاهر اولدوغی اجلدن قلوم محمود تکرار کوندروب بیوردوم که واردوغی کبی مذکور یوناردو اول آقچه کی مذکور قلومه ویره که کتوروب خزانه عامر مه تسلیم اده والای نزاع ادرسه کندوی قلومله قابومه کوندره سز دیو امر اولنش ایله اولسه مذکور یوناردویه مبلغ مذکور ویر ویاخود برابر وار دنلدی بوندن صکره مذکور محمود مجلس شرعه شيله اقرار ادوب ایتدی کی مبلغ مذکورک طقوز یوز قرق التی آقچه سنه دوته مذکور وکیل محمد الندن انده استانبوله یکرم اکی عدد اشرفی الوب خزانه عامریه تسلیم ایلدم وداخی بيلك یدی یوز اللی درت آقچه سی ایچون مذکور یوناردونک کندوسی الندن قرق بیش آقچه حسابی اوزرینه آتمش بر سکه افرنجی فلوری و طقوز عدد آقچه الدوم ودرجیب ایلدوم دیدی و مذکور وکیل محمد اقرار ادوب ایتدی کی مذکور محمود استانبوله ویردوم یکرم ایکی عدد اشرفی مذکور یوناردونک ملکی وکندونک فلورسی ایدی دیدی مذکور یوناردو داخی مذکور محمود و مذکور وکیل اقرارلرنده تصدیق اندی تصدیقاً شرعاً وجاهاً

VESİKA 35.

Kefe'de oturan Bursalı Yusuf üzerinde Hoca Hamza'nın alacağı hakkında, 26 Cemâziyelâhîr 885/4 Eylül 1480, v.342 b.

هذا ذكر ما اقر الخواجه على بالى بن مصطفى و عبدالله بن سفر شاه بان على ذمة احمد بن يوسف المعروف بابن سراو البروساوى من محلة قره شيخ المسموع سكونه الان بمحروسة كفه لخواجه حمزه بالى بن مصطفى (bir kelime) البروساوى مبلغ ستة عشر الف درهم وثمانائة درهم من ثمن انباع البروساوى المقبوض وكل بالقبض حامل الكتاب الخواجه محمد بن الخواجه على البروساوى وانا به متاب نفسه بقبض حقه وايصاله الى من هو قبل الوكالة
٢٦ جمادى الاخر ٨٨٥

VESİKA 36.

Bursa gümrüğü mütezimi Mihayil oğlu İlyas'ın Bursa'dan gönderilen esya-dan aldığı gümrükler hakkında, 19 Cemâziyelâhîr 885 / 26 Ağustos 1480, v. 343 b.

سبب تحریر اولدرکی بروسه کمروکن دوتان میخیل اوغلی الیاس محروسه بروسه ده مجلس شرعه اقرار ادوب ابتد کی بن مذکور کمروکی دوتالدن برو حامل مکتوب الیاس اوغل لری یحیانک ویومتودک بروسه به کتوردوکلری و بروسه دن کوندردوکلری قماشک و ابریشیمک وسائر امتعه نک واقشه نک کمروکن حسابن کوردوم نه مقدار نسنه اولدی بی قصور بکا دکدی اوزرنده هیچ وجهله حقوم قالدی دیدی

١٩ جمادى الاخر ٨٨٥

VESİKA 37.

Hoca Mehmed ile şirket kurarak Arabistan'la ticaret yapan Balıkcı-zâde Hayreddin'in vasiyyetnâmesi, 1 Racep 885/6 Eylül 1480, v. 347 a. (Bak. Foto V - VI).

سبب تحریر اولدرکی عبدالرحیم (؟) اوغلی خلیل اوغلی خیرالدین کی بالقجی زاده دیمکله معروفدر شویله اقرار واعتراف ادوب ابتدی کی حاجی قوجی معتق خواجه محمد ایله اکیموز آراسنده بیش یوز قرق بیک بیش یوز اقچه وارد علی وجه الاشتراک نصفی بنوم و نصف آخر مذکور خواجه محمدک در دیدی اشیو تفصیل اوزرینه کم بیان اولنور بو مبلغ (مذکور وک درتیوز آلتش بیک اقچه سی دن)²² مذکور دن یوز بیش بیک اقچه لیک تحتہ و آغاج وزفت بنوم اوغلانم یوسف ایله مذکور خواجه محمدک اوغلانی ابرہیم انطالیہ دن الوب اسکندریہ کتدیله و یوز یکریم اوچ بیک اقچه لیک بروسا قاشی وزعفران داخی مذکور خواجه محمدک یوسف وحسن نام قوللری الوب مصرہ کتدیله بردن و یوز اون اکی بیک بیش یوز اقچه لیک دموور و آغاج و تحتہ دخی حضرت خداوندکارک ماونه لری ایله کتدی بنوم یوسف نام اوغلانم ایله دیدی و اون اکی بیک اقچه لیک سختیان داخی سیدی علی نام کسہ ایله انطالیہ اسکله سندن انده مصرده اولان اوغلانلرومه کوندردوم دیدی و مذکور خواجه محمدک سلیمان نام قولی الدی کتدی سمورو و شق و بروسا [قاشی] یوز یکریم بیش بیک اقچه لیک و انده مصرده وزانی شهاب الدین نام کسہ ده یتمش بیش اشرفی فلوریموز وارد دیدلر جمعاً ۴۶۰ ۰۰۰ باقی سکسان بیک اقچه سی بونلدرکی ذکر اولنور

اون بر بیک درتیوز افلاق بچاغی یکریم التی پاره بویلی قوندز بر نافی کورک اوتوز پاره دلبند یکریمی دلکلو اون پاره سی صاغ بر التونلو کهنه شیب درت کافر اکی اوغلان بر مصری سجاده برسی بخش دلبند اکی ات بر قاتر درت بیک یدی یوز عدد

²² Sonra üstü çizilmiş.

افلاق بچاغی قینی حاجی سنقورده اون پاره دلبدن زنبق علیده الیم
 ۸۳۸۰ بازارجی عبدیده ۱۰۰۰ یهودی میخایله ۲۲۰۰ لکک
 اوغلنده ۷۱۰۰ علی بورتکده ۱۹۳۰ قره حصارلو حاجی مصطفی ده
 ۱۵۰۰ قونیه لو باغلی یار حسن اوغلی احمد ۲۷۰۰ دودالو حاجی
 بازیده ۲۲۰۰ سرلو اوغلی احمد ۲۹۴۰ خواجه حسین اوغلنده
 ۷۰۰ قودوق محمودده ۵۰۰ یینه زنبق علیده ۲۲۰ ادرنه لو
 کرده لو محمدده ۲۵۰۰ مستانده ۲۴۰ خواجه بوزالدی ده ۵۶۵۰
 خلایقجی جعفرده ۱۸۰۰ علیده اون پاره دلبدن برآت اکی کش
 مشربه التی سغراق ایکی دبلوقدح درت ایرکشی برکش دویت
 کلها فی الوزن ۸۳۵ درم برعریده ۲۸۰ یارلوسلیمانده وسیدی
 چلبی ده ۲۵۰۰ قرمانلو حمایده ۸۰۰ برکوبه جک اچنده شراب
 حامض برز داخی زنجیل حربانی

و عربستان دیارنه اقشه دن و غیرندن هر نکم ارسال اولندی ایسه ریخدن
 وزیاندن هر نه اولورسا ارامزده مشترکدر دیدی و مذکوران یوسف و ابراهیم
 الوب کتدوکلری متاعک بهاسندن اون طقوز بیک اوچیوز آقچه سنی مذکوران
 یوسف و ابراهیم سندمور قوی قره کوز نام کسنه ایله معامله اتمشدر درت
 بیک آقچه سنی الوب مذکور خواجه محمد ایله حسابلشده قی باقی قلان اون
 بیش بیک اوچیوز آقچه نك اون بیش بیک آقچه سی مذکور خواجه محمد
 حواله اولمشدر انوك درباقی اوچیوز آقچه سی مشترکدر و انطالیه ده برنیجه
 کسنه لره یکریم اکی بیک آقچه لبق مشترک صابون صاتمیش ایدوم اول صابونك
 آقچه سی جمیعسی داخی مذکور خواجه محمدکدر انوك مقابله سنده بن حقم
 الوب طورورم دیدی واکر بو یکریم اکی بیکندن کسر کلورسه واقع اولان
 کسریننآ در دیدی دلو مرادده اولان یوز یکریم درت بیک آقچه مذکور خواجه
 محمدکدر بنوم انده حقوم یوقدر دیدی فی الجملة بو ذکر اولان بیش یوز قرق
 بیک بیش یوز آقچه دن غیری نسنه لرده مذکور خواجه محمد ایله شرکتوز یوقدر

باقی الیم نه وارسه جمیعسی مذکور خواجه محمدك در دیدی و مذکور خواجه
 خیرالدین مذکور خواجه محی الدینی مخلصانتك ضبطنه و وصیتك تنفیذنه وصی
 نصب ایلوب بیش بیک اقچه وصیه ایلدی کی بو مبلغدن بیک بیش یوز
 اقچه یوم وفاتده محله صرف اولنه بیش یوز اقچه دخی قاضی افندی
 حضرتلرینك مستعدلرینه و ملازم محکم اولانلره صرف اولنه دیدی و بیش
 یوز اقچه ایله سبع ده خرج اولنه و بیش یوز اقچه قرقنجی کیجده صرف
 اولنه بیش یوز اقچه داخی حلویه صرف اولنه بیش یوز اقچه داخی اسقاط
 صلوة اوله باقی بیک اقچه سی مقبره عمارتنه و تجیزنه (!öyle) صرف اولنه دیدی
 و صندل نام طواشیسنی مدبر مطلق ادوب اکا بیک اقچه وصیه ایلدی
 و قومری نام جاریه داخی مدبر مطلق ادوب اکا داخی بیک اقچه وصیه
 ایلدی و زکس نام خاتون کی چنار خاتون معتقه سی در اکا داخی بیش یوز
 اقچه وصیه اتدی و سفرده اولان بیوک یوسف و کچوک یوسف و رمضان
 نام قوللروم داخی مدبر مطلق اولسونلر دیدی و یعقوب و علی نام قول جوغرلر
 ابراهیم نام اوغلومك ملکلی در انوك نیتنه الوب اکا تمليك ایدوب طورورم
 دیدی و قدم و حسنی و عایشه نام اوچ نفر جاریه لری استیلاد ایدوب طورورم
 انلرام الولدلروم در دیدی و اورخانیه و قفنه الشمس بیش اقچه مقاطعه بورجوم
 وارد مذکور طواشیه و یروب طورورم و اکلمش طپراق وارد انوك عشری
 بورجلر اندن غیری مذکور وقفه و سایر کمسنه به هیچ وجهله بورجوم
 یوقلر و بو ذکر اولان بیش یوز قرق بیک بیش یوز اقچه دن غیری هیچ
 احدده شرعی حقوق و ایوم یوقلر دیدی حرر ذلك و جری فی غرة رجب ۸۸۵
 شهود الحال : خواجه حسن بن محمود بن عبدالرحمن الحاج سنقر
 عتیق الحاج قوجی الحاج الیاس عتیق الحاج احمد و الخواجه
 علی پاشا بن الخواجه یحیی بن الخواجه عثمان و الخواجه حسن شاه بن محمد
 و الخواجه عمر بن پیر احمد و محمد بن غلبورجی و محرر الخروف
 هیبة الله بن اسحاق بن الخواجه المالکی (۹).

VESİKA 38.

Anadolu vilâyeti sabun yasağını mukata'ya alan Anton oğlu Batışto (Battista) nun Ankara sabun yasağını mukata'ya vermesi hakkında, 22 Receb 885/27 Eylül 1480, v. 357 a.

سبب تحریر اولدرکی سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه شوالنک غره سندن آناتولی ولایتنده اولان صابون یساغن مقاطعیه دوتان انتون اوغلی بطشتو نام افرنج حامل مکتوب اوریه اوغلی صامسون کندو یرینه وکیل نصب ایلدی که وارب محروسه* آنقرهده اولان صابون یساغن مقاطعیه ویره و محروسه* بروساده و غیره شهرلرده وکیللرده فی الجمله آناتولی ولایتنده اولان حقومی رسوم عملدن و غیریدن البوب قبض اده و بو بایده مرافعه الی الحکام اده مذکور صامسون داخی وکالت مذکوره قبول اتدی²³

۲۲ رجب ۸۸۵

VESİKA 39.

Zancakomi (Sangiacomi) nin Hacı Ramazan'a ve Çuhacı Ahmed'e sattığı Venedik çuhaları hakkında, 11 Şaban 885/16 Ekim 1480, v. 366 a.

سبب تحریر اولدرکی لورنج اوغلی زنجاقومی نام افرنج اقرار ادوب ایتدی کم دارندکان مکتوب حاجی رمضان بن الحاج طورخانه و مرحوم چوقاجی احمد معتق حمزه یه بیش بیک آقچه الی پاستو و ندیک چوقاسن صاتوب آقچه سن بی قصور مذکور لر اللرندن بی قصور الدوم دیدی

۱۱ شعبان ۸۸۵

شهود الحال : مصطفی بن چوبان و احمد بن عبدالله و الحاج سنان بن عبدالله و مصطفی بن سنان خواجه و بورکجی حاجی بن الیاس

²³ Bak. yukarıda vesika no. 25.

VESİKA 40.

Hoca Mahmud Gâvân'ın ticaret için Osmanlı ülkesine gönderdiği vekillerden hasta düşen Şemseddin'in ikrarı, Zilhicce sonları 885/1481 Şubat sonları, v. 415 b. (Bak. Foto VII).

سبب تحریر اولدرکی خواجه محمود کاوان کی خواجه جهان دیمکله معروفدر²⁴ دیار رومه تجارت ایچون ارسال اتدوکی وکیل لردن کی برسی الخواجه امیر حسن والخواجه امیرک وشیخ زاده والحاج علی وشمس الدین والحاج یاقوت در مذکور وکیل شمس الدین محروسه* بروساده مرحوم محمود پاشا کاربان سراینده بر حجره ده خسته واقع اولمش مذکور شمس الدینک اقراری در کی مفصلاً ثبت اولنور

بشهادت مولانا عبدالحی بن الخواجه الحاج شرف الدین
والخواجه سیدی احمد بن الخواجه الوان شاه (؟) ومولانا شمس الدین
بن عماد الدین ومولانا غیب الله بن صوفی المعروف والحاج عبدالله
بن بهاء الدین والخواجه سیف الحق پیری والخواجه محمد بن
مصطفی بن (bir isim) من الحضرة

مذکور شمس الدین شویله اقرار ادوب ایتدی کی بوالتی کشتی مذکور
خواجه محمود کاوانک وکیل لری یوز اما رئیس موز مذکور خواجه سید
حسندر هر قنغی مزکی وفات ادر سوز یرنده قالا نموز کیرو وکیل در دیدی
ودخی مذکور شمس الدین اقرار ادوب ایتدی کی حبیبیه نام ارناود اصللو
جاریه می اوچ ای اون کوندر کی آزاد ادوب طورورم دیدی وخوش آمد نام
هندی الاصل قولومی داخی مکه الله ده ایکن ازاد ادوب طورورم دیدی
ودخی مذکور شمس الدین اقرار ادوب ایتدی کی مذکور خواجه محمود
کاوانه یوز اشرفی بورجوم واردر دیدی ومذکور شمس الدین اقرار ادوب

²⁴ Bak yukarıda not 3.

ایتدی کی بنوم اسبابم و مملوک منحصردر کی شونلردر کی ذکر اولنور بر
 صراحی اکی طاس بر سنیجه بر کفکیر بر صحن بر قلقلان و بر قیلج و ترکش و التي
 لباس بر کهنه کلیم بو ذکر اولان اسبابدن غیر هیچ وجهله نسیم یوقدر دیدی
 و خواجه جهانندن ایده اوچیوز اقچه علوفم وار ایدی علوفک جمیعسی بکا
 واصل اولوب طورور الوب خرجلنوب طورورم دیدی حرر ذلک و جری
 فی اواخر ذی الحجّه سنه ۸۸۵

Türk Tarih Kurumu

Bursa Kadısı sicil defteri No. A 3/3.

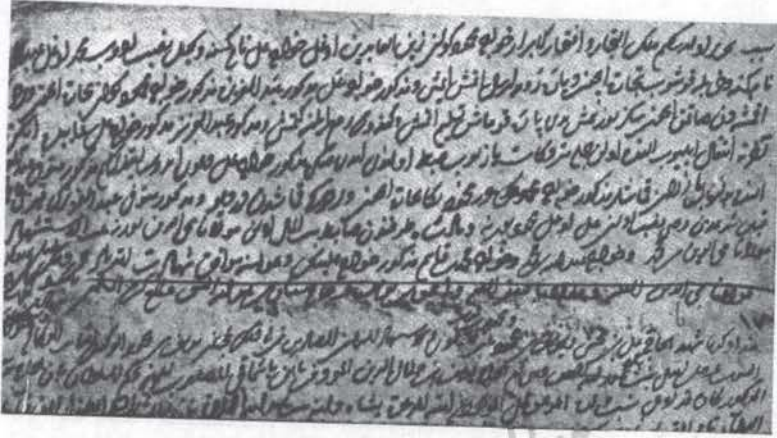

Foto I. Vesika 3.

Türk Tarih Kurumu

Bursa Kadı sicil defteri A 3/3.

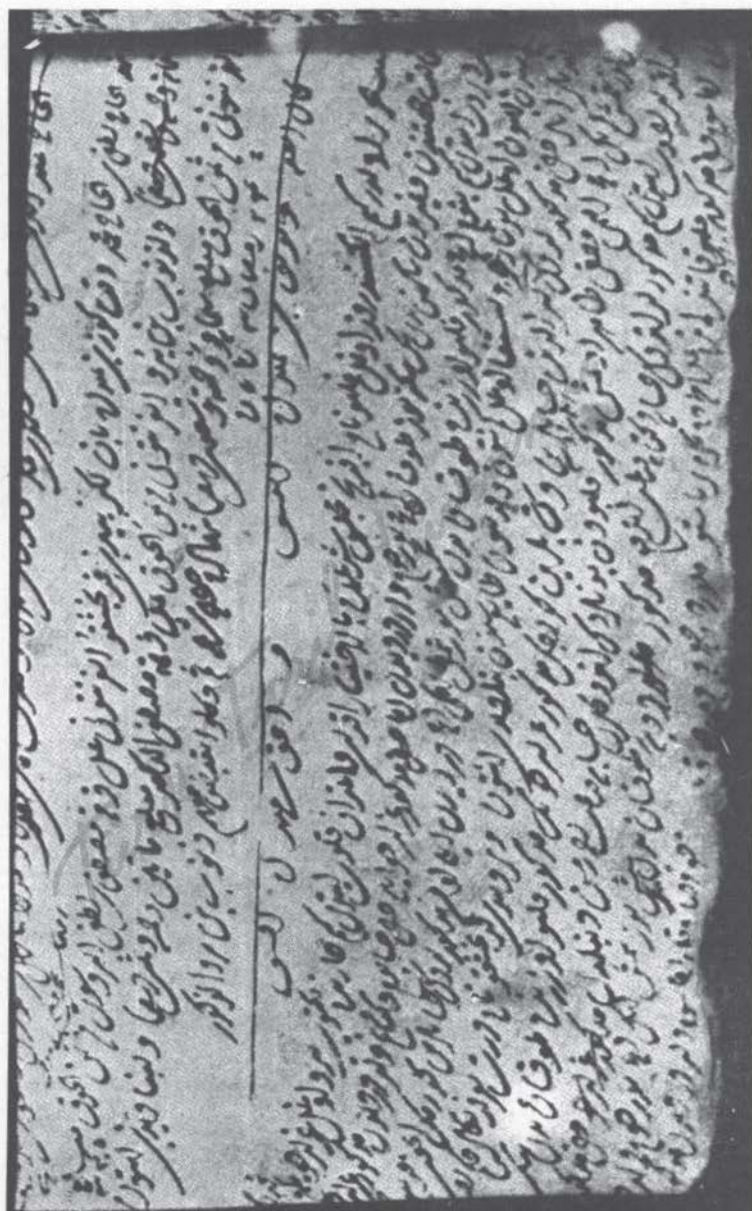

Foto II. Vesika 6, 7.

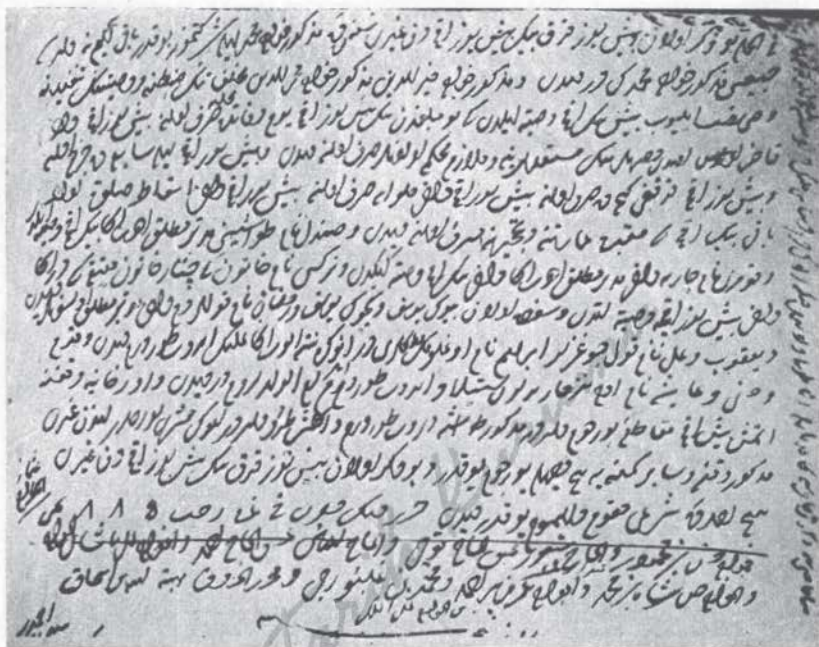

Foto VI. Vesika 37.

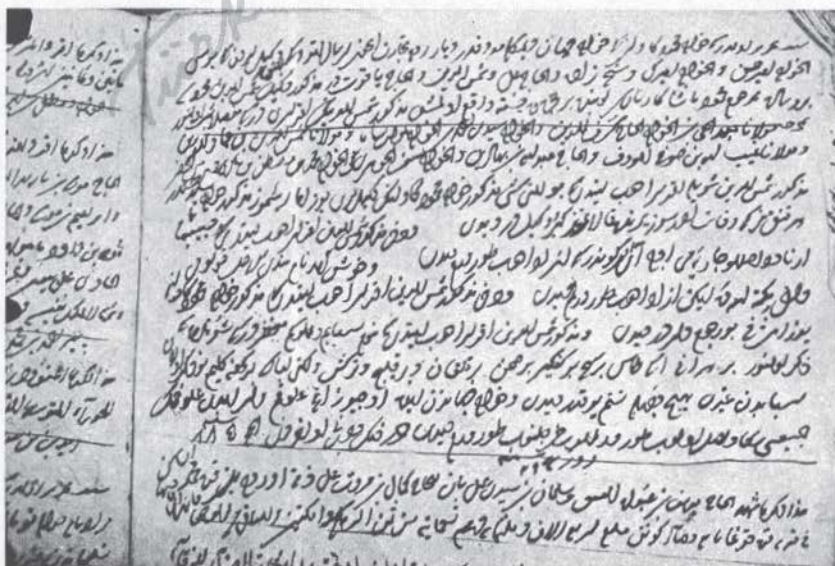

Foto VII. Vesika 40.